

167/4(20).

7552

КВАРТАЛЬНИК ВІСНИКА

МІСЯЧНИКА ЛІТЕРАТУРИ, МИСТЕЦ-
ТВА, НАУКИ Й ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ

Д. Д.: ЧУЖІ ПРИКЛАДИ

Ю. РУСОВ

САЛЯЗАР

ПЛЯТОН: ДЕМОКРАТІЯ

ЛЬВІВ

1938

Ч. 4

Відновляйте передплату за „Вістник“ на 1939 р!

Хто з краю пришле до кінця с. р. річну передплату, **платить тільки 20 зл.** Закордонний передплатник, що пришле в б. р. **лише 25 зл.** матиме заплачений Вістник за весь 1939 р.

Інакше передплата за „ВІСТНИК“ в краю вносить:
квартально — зл. 6.60; піврічно — 12; річно — 23
платні згори. Ціна окремої книжки — зл. 2.20.
Для заграниці: річно зл. 30 або рівновартість в чужій валюті.

Квартальника Вістника

в 1939 р. вийде, як дотепер, 4 книжки в ціні
від зл. 1 до зл. 2.

Річна передплата вносить зл. 4 платних згори.

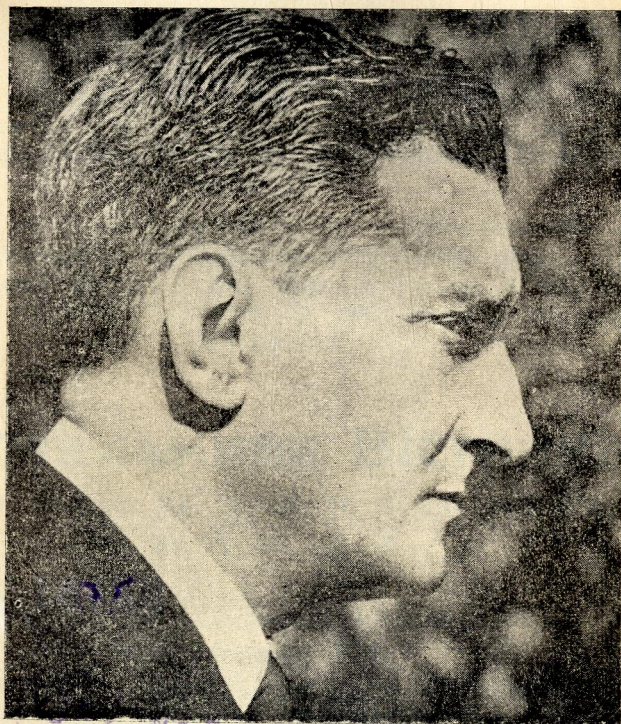
Для закордону зл. 5.

Річна передплата „Квартальника“ для передплатників
„Вістника“ вносить половину.

А ДРЕСА: Львів, Чарнецького 26 м. 21.

ЧЕКОВЕ КОНТО 500.371.

ПРЕЗИДЕНТ САЛАЗАР

об 10

Др Ю. РУСОВ

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

САЛЯЗАР

РЕФОРМАТОР ПОРТУГАЛІЇ

Д Д — ПРИКЛАД ЧУЖИНЦІВ

ПЛЯТОН — ДЕМОКРАТІЯ

03/10/1940

Прч 46(9), 1940
мб. об.

Л Ї В І В

1938

квартальник Вістника ч. 4 (20)

T3(4Pr)6-532.1

Wydawca i redaktor Olga Baczyńska Lwów Czarnieckiego 26.
Druk. St. Inst. w ar. Iw. Tyktora, Lwów, Blacharska 9.
Видавець і редактор Ольга Бачинська, Львів, Чарнецького 26.
Друкарня Ставр. Інст. в ар. І. Тиктора, Львів. Бляхарська 9.

Д Д

ПРИКЛАД ЧУЖИНЦІВ

Життєписи О' Коннеля, Гереса, Мусоліні, Гітлера, кардинала Мерсіє й інших, які дала наша „Книгозбірня“, як великі приклади історії, — викликали злобні напасти лібералів і радикал-соціалістів: мовляв, ми „пропагуємо чужі взірці“, „не шануємо рідного“ і др. Ясна річ, що за сими наклепами — крилася облуда. Бо якраз ті, які закидали нам се — сквалливо ширили культ таких „рідних“ нам героїв, як... Карл Маркс, Прудон, Толстой, Сен-Сімон, Фуріє, Жорес, Бабеф, Герцен, Чернишевський й ин. чужинецькі соціалісти, яких культ накидав нам Драгоманов. Отже гнів наших противників викликає не „чужинськість“ великих людей, яких життєписи даємо ми, лиш — їх життєва філософія, їх дух, — яких не може прийняти наша скостеніла демократична „еліта“... Яка не терпить сього духа і в великих постатях не чужої, а нашої історії, які ми зивели в „Мазепі“ Андрусяка, в постатях нашого князівського і XVII віку. („Де шукати наших традицій“), або в споминах Ю. Тютюнника („Революційна стихія“).

Тут — кілька слів про значіння великих прикладів історії. Герберт Касон пише, що, „сотки людей почали свою кар'єру через те, що читали біографії. Наполеон, ще юнаком, читав Плутархові „Життя“ і вже тоді зродилася в його голові амбіція стати великим полководцем“ (гл. „Вістник“ ст. 545 б. р.)... А скільки великих державних мужів Великої Британії завдячують свої кар'єри літературі старого Риму чи Греції!

А ось що пише знаний французький історик і публіцист Пієр Гаксот в своїй „Французькій Революції“: „тиждень пізніше (по страті жирондистів) прийшла черга

й на паню Ролян, якій теж відтяли голову. Вона вмерла стоїчно, на спосіб тих античних героїв, яких вона так подивляла"... На спосіб — „чужинських героїв". Деж вона навчилася їх подивляти? Про се пише вона в своїх Мемуарах: що з раннього дитинства ще любила читати Плотарха: „здавалося, що се була якраз пожива, потрібна, мені; що він виражав почування, які я мала ще перед ним, але які лише він умів мені витолкувати"... І далше: „в тюрмі я пристрасно зачитувалася Тацитом: я не могла заснути, не прочитавши кілька уступів з нього. Мені здається, що ми однаково дивимося на річи", Розважаючи про можливість поратунку з рук чужинців, які вдерлися до Франції — вона пише, що „мені не більше усміхалосяб завдячувати свій поратunek австрійцям, ніж прийняти смерть від тих французів, що правлять нині, і одні і другі — вороги моєї країни, і я нічого не хочу від них крім почесної ненависти".

Люї Блян в своїй „Французькій Револуції" писав про неї: „вона вмерла так, як вмерлаби мати або сестра Гракхів... Прибувши на місце страти, вона пустила перед собою Лямарша, кажучи: „ідіть першим, ви не малиб відваги дивитися на мою смерть". В своїх „Мемуарах туриста" оповідає Стендаль про її смерть, зі слів її — не страченого — товариша в'язниці. Вона сказала, прощаючись з ним — „Як Ребуль — ви плачете, мій друже? Що за слабисть!" Вона сама була оживлена й розсміяна, якийсь святий вогонь бухав з її очей... Довгий ще час мине, поки ми побачимо таку душу... Бо по сій відважній жінці прийшли дами імперії, що, повертаючи з Сен-Клю, плакали в своїх каритах через те, що імператор не знайшов в їх туалетах великого смаку; потім — дами Реставрації, які ходили слухати Службу Божу в Сакре-Кер, щоби їх чоловік став префектом..." (Memoires de m-me Roland).

Як бачимо, ні любовне відношення до своєї вітчизни, ні вороже відношення до її ворогів, ні здібність мужньо жити і мужньо вмирати — не потерпіли у пані Ролян від того, що вона кохалася в постатях Плотарха й Тацита! Як

не потерпів на тім Наполеон в своїй „кар'єрі“, ні багато інших, які взувалися на „чужих“ постатях старої — і нової Європи, на ковалях її історії, що формували героїчну душу своїх народів і одиниць.

Бо за посталями тих авторів — відкривали вони споріднені душі, які лише яскраво формулювали їх власні високі почування або завдання їх націй.

В сім було і є значіння тих „чужинецьких“ постатей.

Дрібні душі — не люблять споглядати на них, щоб не побачити німого докору власній дрібноті й нікчемности...

ПОРТУГАЛІЯ І ЇЇ РЕФОРМАТОР САЛЯЗАР

І ВСТУП

Нам треба одної речі, якої в нас ніколи не було і брак якої є причиною наших злетів і упадків: формування сили волі, щоби надати витривалості акції. Час від часу в історії Португалії з'являлися — король, міністр, вождь, який підносив націю, творив історію, але все знову падало, коли він зникав чи умирав. Наше минуле повне краси і героїзму, але нам бракувало, особливо в минулім столітті, зусилля може менш блискучого, але впертійшого, може менш ефективного, але з ширшими перспективами. Все, що покликається на героїзм нашої раси, не змінюючи нашу загальну ментальність, наші погляди, наш спосіб думання, наш спосіб ділати — все се може дати лише сторінки епопей, але завертає нас знов до хоробливо-сумного фаталізму, виявом якого є наша пісня, наші сумні „фáду“ (думки, пісні про сум). Щоб зачати нову творчість, нове діло реформації, нам треба перше за все оновити одиницю (індивідуума), переробити його, настроїти співзвучно з оточенням свого краю.

Слова Салаязара (Ant. Ferro — „Salazar le Portugal et son chef“ — Paris 1934).

Замінім слово „Португалія“ на „Україна“ і нас вразить, оскільки ці слова диктатора скрайньої точки європейської цивілізації на Заході надавалися до нашого народу, останньої передової сторожі Європи на Сході. Та і не лише ці слова, а цілі уступи з нечисленних промов Салаязара, цілі розділи Конституції, цілий перебіг історії Португалії, цілий чин диктатора-реформатора можуть дати наші думці багатий матеріял.

Багато рівнобіжних можна провести в історії, політичній життю, занепадах і відродженнях Португалії й України. Та головну цінність мають ідеї й методи, завдяки яким Салязар вивів свій край з занепаду, дав йому високий ідеал імперії і місії серед інших народів.

З сими ідеями я й хочу познайомити читачів.¹⁾

Не раз мій приятель португалець М. Марес опинявся в становищі, коли його називали — еспанцем. Ввічливо, але твердо десятки разів, він спростовував сей блуд:

„Я не еспанець, я португалець“. — „Алеж се все одно“. — „Ні, се не все одно. І наша мова і наші пісні і звичаї і перебіг нашої історії є зовсім не такі, як еспанські. Наш великий поет Камоєнс"... і т. д.

Я живо співчував йому, бо знаю, що многим українцям ще не так давно доводилося повторювати подібне, доводячи окремішність своєї нації.

Може тому і він так добре розумів наші змагання, наш занепад в минулім віці, відродження і нову боротьбу, — що і його країна переживала подібне, одбиваючися від нехрещених маврів, як ми від степовиків і татар, і від зазіхань Еспанії, як ми від Москви. Він чудово розумів, що демоліберальні інтернаціонально-соціялістичні ідеї XIX віку розклали наш провід і призвели до невдачі наших змагань, бо сіж ідеї розхитали вкрай і його вітчизну! Сіж ідеї ледви не зробили з неї іграшки в руках Союзу Народів. Розумів він і ту акцію перевиховання індивіда, що ведемо ми, бож на засадах

¹⁾ При сій нагоді уважаю своїм приємним обов'язком висловити щиру подяку Португальському Секретаріатові Пропаганди за надіслані мені цінні матеріали, а також панові Маріо Целіо Марес за його приязне посередництво перед згаданим Секретаріатом.

перевиховання одиниці — базує й Салязар створення нового духа нації.

II Географічне положення і нарід

Португалія займає скрайне положення на заході Європи. Є вона, начеб-то самою природою створена, смуга землі, з якої мали посунути європейці на Захід, за океан. Ціла поверхня виносить 88.740 квадрантів кілометрів. Є отже у $5\frac{1}{2}$ разів менша за Іспанію, вдвоє більша за Швейцарію. На сій невеличкій території живе понад 6 мільйонів мешканців, отже португальців є приблизно у $3\frac{1}{2}$ рази менше ніж іспанців (22 мільйони).

Португалія — мала країна, але вся обернена до Атлантичного океану. Се дає їй ту безмежність, якої не посідають малі країни без виходу до моря. І в той час, як Іспанія є відтята від Європи Піренеями, Португалія робить вражіння, що не має тих меж. Іспанію можна порівняти з Євразією, як Росію з Євразією, але Португалія, яка звичайно є географічно частиною Іспанії, завше прагнула бути свобідною державою, а не чиеюсь частиною чи окраїною, як і Україна, що, не маючи географічних меж з Московщиною, „завше прагнула бути вільною“.²⁾

Сей вихід в безмежний Океан, поклав свою печать і на історію, і на звичаї Португалії, спрямовуючи прагнення сього малого народу до створення великої заморської імперії, створюючи дух завойовників.

Видовжений паралельограм Португалії перетятий річками Мінью, Дуро і Таго на три частини, які відповідають головним історичним провінціям:

²⁾ Вольтер — „Історія Карла XII-го“.

1) північна — Мінью, Трасос-Монтес з головним містом Порто, 2) Бейра — горішня, середня, долишня і морська, і 3) третя — Алентехо і Альгрова. Португалія не має дуже великих міст: столиця Лісбона має коло 600.000 мешканців, інші — від 20 — 200 тис. Її головне населення — хлібороби, що ще на початку сього століття складали 85% всієї людности. Та сама упряжня пари волів, що є характеристичною для всіх народів середземноморської культури, що і у нас; той самий патріотизм землі — добре підложе для створення з інстинктовної любови до свого краю свідомого державного націоналізму. Нині, з розвитком промислового життя, вже годі говорити про 85% хліборобів, але і тепер селяни складають 3.200.000 мешканців країни.

Але саме географічне положення сей країни з її берегом океану, що завше притягав до себе очі португальців, створило з них не лише осілих хліборобів, але і відважних мореплавців-конквістадорів, що шукають все нових земель. Тому сей малий нарід завше почував зов океану; почував, що його місія не є лише обробляти і боронити свою землю, але стреміти „все далі, все далі, все далі — завойовники в творчому шалі” (В лизько).

Стиснута між Еспанією, що заздро позирала на сю іберійську оазу, — і океаном, Португалія на протязі історії вела оборонну боротьбу своєї східної границі і — завойовницьку на заході, творючи свою заморську імперію, що і тепер, після втрати Бразилії, все ще має понад 2 міліони кв. кілометрів.

З тих кольоній згадаємо:

Острови Зеленого Мису, Гвінею (Зах. Африка),
Анголю (Зах. Африка) 1,263.700 км², Мозамбик

(Сх. Африка) 771.000 км², Індію і Тімор (Океанія), крім сього острови св. Хоми і Макао.³⁾

Ся португальська імперія, хоч і виявляє рештки колишньої величі, але всеж таки є невичерпальне джерело зиску і відпливу енергії з країни. Тому Салязар звертає велику увагу на розвиток сих кольоній. В конституції є особливий додаток щодо кольоніальних законів.

Коли в географічному розумінні Португалія є частиною іберійського півострова, себто Еспанії, то в етнографічному відношенні подібність є лише зовнішня. Такі самі села, такі самі звичаї, подібні костюми селян. Але мовою і духом — португальці значно відрізняються від еспанців. Португальська мова не є діалект, що розвився з еспанської і створив свою літературу; вона є ближча до латинської і мозарабської. Не є така звучна, як еспанська і, як і в англійській, її вимова дуже відрізняється від написаного. Маючи багато шелестівок, португальці їх не вимовляють і часто від слова лишається лише наголошений склад. Значна кількість носових звуків нагадує подекуди французьку вимову. Се бувало і з нашою мовою на протязі історії, коли її вживали культурніші кола наших сусідів (на Литві, Молдавії), так само і з португальською в XIII в., коли її вживали еспанські поети і двір, бо в той час португальський королівський двір був могутніший і блискучіший від еспанського. У XV в. вже еспанська мова надає свій тон. Зновже цікаво зазначити, що вплив еспанської мови обмежувався на висші класи в той час як на народні маси не розповсюджувався, бо взаємна ненависть сих двох народів (народів, а не держав) є спадкова і невикорінима.

³⁾ Острови Мадейра і Азорські не є кольоніями, а входять як частина метрополії у адміністрацію Португалії.

Як в мові, яка є виявом душі народу, помітно різницю між португальцем і еспанцем, так і в других душевних якостях.

Еспанець — індивідуаліст, який ушанувавши певну владу над собою, людську чи Божеську, готовий посвятити їй свій індивідуалізм, творючи аскетів і героїв. Він зносить матеріальну біду з покорю, але завжди готовий до героїчної авантури. Весь його душевний уклад зложений з контрастів: обмежености, яка призгніє величності, рутинерства і творчого генія, чемности і жорстокости, розпусти і нахилу до аскетизму, мрійливости і матеріалізму, глибокої покори і бунтарства. Сим темпераментом еспанського народу можна пояснити, що „монархія в Еспанії була завжди зависока і тому республіка за низька”.⁴⁾ Сей гострий контрастовий темперамент еспанців створив і конквістадорів, що завоювали королеві царство, в яким не заходило сонце, і великих містиків, як Гната Льюїолу і святу Терезу. „Тому в Еспанії, як і в Португалії (додам як і на Україні) демократична республіка з її парламентаризмом є виявом втоми, відмови від імперії, упадок в себе самих, щось якби націоналізм без амбіції” (тамже). Еспанець найбільш з усіх європейців пристрасний і здібний до насильства, до жорстокости і величі. Португалець, своєю душею і темпераментом багато в чим нагадує українця. Він меланхолійний і та меланхолія виявляється в його сумних сентиментальних народніх піснях. Сей „сум” здається є лише у нас і в португальців. Як українець „вколисаний в сумирний шум пшениць”,⁵⁾ так і португалець омріяний своїми романтичними краєвидами сумує над зусиллям, яке хоч і требаб зро-

⁴⁾ Go z gue de Reynold — „Por'u al” Par'is 1936.

⁵⁾ Маланюк — „Земля і залізо”.

бити, але не варто; сумує над тим, що „там добре, де нас нема”. Він має, як і ми, всі хиби і всі якості хліборобського народу з інстинктовим коханням своєї земельки, лагідністю і спокоєм, а часом і лінощами. Сім народом легко правити, але він потребує, щоб державно - творча верства дбала за нього.

Тому, як у мистецтві, так і в політичній життю, особливо помітні є впливи сильних індивідуальностей, королів, мистців, які свої смаки, свою волю накидали цілому народові. Бо якби не ці сильні реформатори, то культура народу певно створила б лише своє народнє мистецтво, дуже близьке до праджерельних форм. Як і у нас, державнотворча еліта творила свої, адаптувала чужі форми, розвивала, як політичні так і мистецькі чинники, а нарід розвивав мистецтво трохи не з неолітичних зразків, — так і в Португалії вся вага лежала у вождях, у верхівці, яка не раз робила з сього лагідного хлібороба — героя - завоювника.

Будучи взагалі більш „душевеним” ніж „розумовим”, португалець тяжко доходить до певних непохитних засад, не завше відрізняє другорядне від головного. Тому духові нації бракує не так з д і б н о с т и щось зробити, як б а ж а н н я, в о л і. Португальський дух є здібний до великих зусиль, до героїзму, до хоробрости, але він не має ініціативи, не має впертости у досягненні поставленої мети. (Чи не наше „якось то буде”?). Тому для португальців так необхідно, щоб дух нації втілювався у вождя, який в кожного збудить приспані почуття чести, бажання слави для вітчизни. І лише тоді, коли дух нації втілюється у провідникові, тоді португальський нарід виявляє якості духа — майже протилежні його душевним хибам. Алеж і сей вождь мусить мати виняткові якості, бо пор-

тугалець любить командувати, та управляти здебільшого не вміє. Тому то появу Салязара можна порівняти лише з з'явленням Генрика Море-плавця,⁶⁾ який знав, „як оживить їх мертві душі, як запалить ледачу кров" (М а л а н ю к).

Португалець не легко вчиться поспішати, за повільна його вдача. Його не можна наглити. Прислів'я „час то гроші" не для нього, і коли Салязарові пощастить навчити своїх земляків: вчасно прийти на побачення, дотримати обіцянку, негайно відповісти на лист і виконати намічений програм, то він дійсно перетворить дух нації і дасть їй сили до нових підбоїв.

Португальський вожд мусить знати, що для народу потрібна велична мета, слава, місія. Бо португалець „шануватиме майно свого пана, але не анонімного товариства; поважатиме державу і націю, лише коли держава і нація втіляться в його очах у людину, а ся людина зуміє триматися близько до народу".⁷⁾

III Історія і культура

Переглядаючи португальську історію, дивуємося, які вдаряючі подібності у сих, скрайніх на Заході, і у нас — скрайніх на Сході, оборонців європейської культури. Та сама боротьба, спочатку оборонна, потім зачіпна проти нехрещених, та сама боротьба за незалежність з перемінними успіхами.

Щодо офіційної хронології, то я згадаю лише головні моменти. Протоісторія Португалії датується залізним віком, який відзначався

⁶⁾ Португальський король (1394—1460), що почав морські виправи до Португалії.

⁷⁾ Gonzague de Reynold — op. cit.

там залізними статуями, які деінде невідомі археології. Легенда каже, що португальці походять від сина чи товариша Бакха — Люзуса, звідки й назва люзітанів — племен, що живуть у горах західної частини іберійського півострова. Археологи вважають їх за іберів, але терміни „ібери“, „лігури“, „кельти“ є скорше назви цивілізацій, ніж народів. Перші імена історичних осіб відомі з 141 року пер. Хр. підчас завойовання римлянами. Проти римлян завзято боровився Віріат, якого здолали лише зрадою.

Ще і тепер португальці звать себе, в урочистих випадках, люзітанами, а свою країну Люзітанією. Се їх древня назва, як наша Русь або Гельвеція швайцарців чи Германія німців. Римлян заступили гуни, готи і германо-сармати.

Початок державного життя Португалії знаходимо у князівстві Порто, в самий розгар хрестових походів, коли Генрик Бургундський (1094 рік) відділяється від Іспанії. Бургундська династія вигасає у 1383, а на зміну приходить династія Авізів, яка триває до 1578, коли король Себастьян гине у бою під Альказар - Ківір. Після сього Португалія підпадає під владу Іспанії. Від 1640 в особі Івана IV усталюється династія Браганців, яка кінчається в час революції 1910 року. „Мало є підручників, які зазначають, що були хрестові походи на Заході“,⁸⁾ але ще менше є підручників, які згадують наші хрестові походи „За віру християнську, за землю Руську, за дідівську славу — приміть на поганих“ (ляйт-мотив походу Ігоря на половців). Навіть дати тих походів є дуже близькі: хрестовий похід на Лісбону у 1147 і похід на половців 1185.

Але є і велика різниця в історії України і Пор-

⁸⁾ Vasco de Carvalho — „La domination Portugaise au Maroc“ 1934.

тугалії. Від 1250 року португальці виперли невірних зі своїх меж, а у нас в 1240 р. зачалось татарське лихоліття, що стримало наш розвій принаймні на яких 200 років. В кінці XIV віку Португалія ледви не загинула під напором „сусідоньків милих“, сим разом вже хрещених кастильців, з якими португальці билися понад 20 років. З цієї боротьби зродилася нова Португалія, свідома своєї окремішности, спрагнена бажання слави і героїчних вчинків. Для молоді мир 1411 року прийшов заскору, бо вона все ще шумувала і кидалася до акції. Сю акцію, мету і місію їй дав молодий принц Генрик Мореплавець, який скерував енергію, бажання бою і перемоги у наступ за море.

І так само, як у нас, не зважаючи на втрату державности і татарське лихоліття, лишилися ще не приспані героїчні сили, які Байда Вишневецький скерував знов на невірних, так і у Португалії Генрик Мореплавець кинув молоді сили нації на невірних. Гасло пробитися до Середземного моря вилилося у них у наступі на Гібральтар і Мароко, а в нас у — „Не в Синопу, отамане, панове молодці, а у Царград до султана поїдемо в гості“, себто на Босфор. Тут бачимо у двох скрайніх європейських народів стремління пробити собі шлях до джерела їх цивілізації, до Середземного моря.

Мету, місію знайдено. Війна за завоювання Мароко тревала понад 150 років, як у нас боротьба з татарвою і турками. Звичайно і маври і португальці завзято билися і жорстокости з обох боків були явищем звичайним. Але скільки шляхетної поваги у одних до других викликала ся війна! Так, руйнуючи Аюзільські поля, де панував князь ді Редондо, Каїд Хехоен просив дозволу скласти свою пошану княгині Редондо, просячи вибачити його, що війною турбує її спокій. А в відповідь португальська княгиня, підчас облоги, у пекучий

африканський південь, послала ворогові маврові Хехоену ласощі і холодні напої.

Тільки ржою взялась і зламалась варяжська криця,
Танув конунгів скандинавських крижаний дух,
Подих моря живий суходоловій тиші кориться,
Музи вікінгів слабнуть у соняшно-хмільнім меду.⁹⁾

Те саме можна сказати і про останній похід португальців. Слава і могутність ослабила нащадків Генрика Мореплавця і похід короля Себастьяна II у 1578 р. більш нагадував похід Яна Казимира проти Хмельницького. Вся шляхта і все панство йшло з королем Себастьяном і все блищало люксом і гордощами: величезні обози, слуги, джюри і т. п. обтяжували військо, яке складалося з 17.000 вояків. Проти сього війська шеріф Мулі Альмелік виставив 70.000 бойців.

Тому бій під Альказар - Ківіром скінчився катастрофою, в якій полягли і шеріф і король. Останні слова короля були: „Робіть те, що і я”. Після сього бою 1578 р. панування португальців у Мароку стало слабнути і 1769 р. вони залишили останню твердиню Мазаган. Так 354 роки після першої перемоги і захоплення Цеути а потім і майже цілого Марока, португальці втратили все. — „В сім світі справи ідуть так, що одні покоління руйнують те, що другі трудилися збудувати”.¹⁰⁾ Мароко є один з епізодів португальської історії, повний лицарства і саможертви для далекого ідеалу: перемоги Хреста над півмісяцем.

В середні віки в Португалії, як і всюди, були такі діючі сили: монархія, шляхта, духовенство і міщане. Шляхта і духовенство не раз задивлялися на Іспанію і сприяли її зазіханням на Португалію. Але монархи, спираючись на міщан і на па-

⁹⁾ Маланюк — „Земля і залізо”.

¹⁰⁾ Fernando de Meneses — „Histoire de Tanger”.

тріотизм народу, міцно протиділяли сим нахилам. Особливу роль в житті Португалії з давних давен грало міщанство, організоване у громади разом з більшими селами. Вже у XII — XIV вв. ці організації є у великій силі і добре упорядковані в цехи або корпорації, які дуже нагадують наші брацтва, бо теж носять і релігійний характер.

У 1383 р. (за короля Івана I) у Лісбоні корпорації вибирали 24 достойних осіб, з яких складалася „Рада двадцятичотирох“. Дисципліна в тих брацтвах була дуже сувора і права строго розділені між „Mestre“ (майстер) і „Oficial“ (ученик). У 1552 у Лісбоні було 235 фахів, які об'єднували 39.000 мужчин і 49, які об'єднували 11.500 жінок. Ці корпоративні організації — цехи, були скасовані лише у 1834 р. Отже Салязар, взявши за основу корпоративний устрій, відродив лише стару традицію.

Брацтва і цехи є одною з традицій міського життя і у нас мали не аби яке значіння у піднесенні культури і мистецтва, коли шляхта козацька знесилювалася у війнах. Наші „шевці, кравці і ковалі; цехи: різницький, коновальський, кушнірський, ткацький, шаповальський“¹¹⁾ міцно трималися ще до середини XIX віку своїх родинних і фахових звичаїв.

Салязар відчув дух португальської нації, відчув, що його нації треба місії. Навіть коли народ іде на героїчні вчинки ізза економічних причин, йому всеж таки треба мати якийсь вищий ідеал. „Можна бути жорстоким для черева, але ніколи — героїчним“.¹²⁾ І як тільки Португалія, на протязі історії лишалася без сих вищих ідеалів, вона, як нація, підупадала.

Львівська державна
наукова бібліотека

№

4978

¹¹⁾ Котляревський — „Енеїда“.

¹²⁾ Gonzague de Reinold — op. cit.

Крім „нехрещених” португальцям доводилося не раз битися за свою незалежність зі східнім сусідом Еспанією. Історія Португалії знає коло 10 війн, починаючи з року 1128 до 1704. Зазначу кілька подібних дат в нашій історії: Андрій Суздальський зруйнував Київ у 1169 році, поклавши сим початок вічному розділу будучої Москви і Києва. У 1128 португальці відбилися від Альфонса VII, короля Кастилії. По героїській смерті Себастьяна, Філіп II еспанський сідає на португальський стіл і Португалія стає провінцією Еспанії.

У 1648 р. — Хмельницький на Україні, а в 1640 народне повстання звільняє Португалію від еспанського володіння і престол займає Іван IV Браганський.

У 1707 Мазепа зачинає з Карлом XII війну проти Москви, що кінчилася полтавським розгромом 1709 року. В сіж часи (1704 р.) еспанські війська залили португальські провінції Бейру і Алентехо, але португальці за допомогою англійців у 1706 році заняли Мадрид, звідки їх розбили і вигнали французько-еспанські війська, і лише Утрехтський мир приніс у 1713 спокій. Згадаємо наприкінці французькі інвазії через Еспанію у 1801, 1809 і 1811, які сильно ослабили Португалію.

XIX вік не було війни з Еспанією чи Францією, але масонерія сих країн вела свою руйнуючу роботу, здеморалізувавши остаточно Португалію і призвівши до революції 1910 року.

Нинішня громадянська війна в Еспанії є дуже важна і для Португалії і мій приятель М. Целіо Марес не раз казав мені: „побіда большевиків в Еспанії, се певна війна з Португалією Салязара”. Бож Еспанія, завдяки географічному положенню, завжди вважає Португалію за свою провінцію, як Росія — Україну. Бож одним з гасел еспанських большевиків є „Іберійська федерація”, певно така

сама, як СССР. Але португальці завжди готові боронити свою незалежність.

Португалець завжди знає, чим він не хоче бути, але йому потрібний вожд, щоб вказав йому, чим він може і повинен бути. Тому сам нарід завше лише знав, що він не хоче чужої влади і вмів робити повстання, щоби скинути ярмо чужинців.

Аби скінчити з історією і ліпше зрозуміти культуру і цивілізацію Португалії, треба спинитись на XV столітті, яке виявляє найвисшу точку політичного і культурного розцвіту країни. До XV ст. нарід іде нестримно вгору: звільняє свою територію від арабів і скріплює незалежність від еспанців; починає підбій Марока, щоб знищити силу невірних у їх власних землях, і ряд блискучих відкрить за океаном, які створюють величезну імперію. Я вже згадував завойовання Марока, яке почалося взяттям Цеути у 1415 р. і поразкою під Альказаром - Ківіром у 1578. Доба великих відкрить припадає на сю славу епоху історії Португалії. Вже у 1341 португальці захоплюють Азорські острови. Але вікном до дальших відкрить стала Цеута. Низка славних імен лицарів конкістадорів мечем здобуває нові землі для корони. У 1497 Васко де Гама обпливає Мис Доброї Надії і відкриває шлях до Індії. У 1500 Кабраль одкриває Бразилію. Альбукерк творить кольонії в Індії.

Так середні віки, без перерви і безболісно, переходять у Португалії в Ренесанс. Так лицарські традиції, спрага чину і бою виливаються у заоканські „авантури“; хрестові походи на Єрусалим перетворюються у морські походи під прапором Хреста і державности. В сю переходову хвилину з середніх віків до ренесансу, в сей період бурхливого бажання індивідуальної слави, в період часто такий небезпечний для народу більш

емотивного, ніж спіритуального, — Португалія мала щастя. В ній знайшлася людина, яка дала нації мету, місію, поставила перед нею — новий ідеал.

Се був Генрик Мореплавець. Коли король чи вождь знає, що робити, знає, що треба в біжучій хвилині його нації, тоді він є втіленням національного духа; є тим, що творить історію майбутніх століть. Він знав і відчував, що нація, яка іде вперед, не може задовольнитися лише обороною своїх меж, бо се — вже упадок. „На підбій Океану!“ — ось гасло династії д' Авісів. Сеж є матеріальна необхідність — знайти нові землі, і духовна — на здобутих землях установити віру Христову.

Іван I забезпечив самостійність своєї країни від Еспанії, а його син Генрик — представник молодого покоління, переконав його в необхідності експансії. Присвятивши своїй справі все життя, підготував великі виправи, гнаний двома стимулами: жагою знання (що є за морями?) і проповіді віри християнської.

Підчас корюлювання Мануеля Щасливого, Португалія є на своїй найвисшій точці. Се — величезна імперія. Багатства Бразилії, Індії, Африки — плинуть до метрополії. Мистецтво, література, будівництво, торгівля процвітають. Лісбона є найважливіший порт заокіанської торгівлі цілої Європи...

Але Португалія, мабуть була за мала, щоби витримати такий розгін. Прюпрана під Альказаром Ківіром у 1578 і, втрата незалежності на яких 60 років, значить початок упадку. Як я вже згадував, у 1640 народне повстання скидає владу еспанців і привертає незалежність країни і нову династію (Йосиф IV Браганський).

Війни за незалежність з Еспанією, союз з Англією проти французів і еспанців характеризують XVIII ст. І хоч Помбалю, який був диктатором в се-

редині цього століття, і вдалося затримати упадок своєї країни але вже XIX ст. розкладає цілком дух нації своїми масоно-демо-ліберальними ідеями. Парляментаризм, який є цілком не в дусі португальців, яким треб одного провідника, а не групи невідповідальних балакунів приводить країну до повного занепаду, до республіки 1910 — 1926 рр., коли фактично Португалія стала країною, з якою ніхто не числився і яка мало що не втратила цілком самостійності.

XIX вік є сумний для Португалії. Почавшись з французьких інвазій за Наполеона I, які зруйнували країну фізично (населення зменшилося на мільйон мешканців) і морально, він приніс втрату Бразилії у 1822 р. разом з усім її золотом, цукром і діамантами, що підірвало назавжди бюджет країни. Конституції 1822 і 1826 рр., натхнені засадою французької революції, розпоростили сили португальців, які і без того мають сильний нахил до індивідуалізму, створили партії з їх політиканством й соціялістичними оманами. Так у 1871 р. на 6,000.000 було лише 428.000 виборців і 85.000, з правом бути обраними. Всі способи корупції пускалися в хід групою, яка пнула до влади, а досягши її, розпоряджала державним майном, як власним, годуючи своїх прихильників. Дефіцит зростав, досягши в кінці століття 134 мільярди рейсів. Так, що перед приходом Салязара Португалія трохи не попала під контроль Союзу Народів. Вже не міг врятувати країну диктатор Жан Франко, до якого звернувся король Карло I, знаючи, що се є чесна і міцна людина. 1908 року Карла I і його сина вбито на вулиці Лісбони, а після короткотривалого панування малолітнього Мануеля II, у 1910 р. республіка „захопила” Португалію. Підпавши під впливи матеріалізму з його демо-ліберальним світоглядом, португалець дав волю своїм душевним негативним

рисам. Хвиля загальних ліберальних ідей, парламентаризму, який більше обіцяє, ніж робить, конституційного уряду, який вибирається напів неписьменним народом — все се дало такий добрий погній сентиментальности і недбайливости португальців, що лише залізна воля Салязара вратувала Португалію від повного занепаду.

Масонерія міцно отаборилася у Португалії вже у XVIII столітті¹³⁾ і тому португальський демолібералізм носить суто масонський характер. Спочатку боротьба повелася проти церкви, бо віра для португальців є одна з найбільш стримуючих основ життя. Тому у 1834 розпущено релігійні Чини. Потім підкопну, руїнищю роботу звернено проти монархії, яка одна ще тримала прапор самостійности на протязі XIX-го ст. і яку зрештою повалено. Республіканський устрій посилив загальний розклад. За час 8-и президентів (від 1910—1926 р.) було щонайменше 20 революцій і переворотів. Лише від 1920—1925 р. у Лісбоні кинено 325 бомб, які вбили 38 осіб і ранили 37. Республікаж декретувала розводи і зруйнувала родину.

Коли хто хоче бачити, до якого стану політичної анархії, економічної руїни і морального занепаду може довести демо-ліберальний режим; коли хто хоче переконатися у безперечнім факті, що сей демо-ліберальний режим є шкідливий сам по собі вже завдяки своїм засадам; що треба, щоб народ був дуже здоровий і моральний, щоб мав здоровий розум, і здоровий шлунок, щоб стравити сю їжу, повну токсин — той найпростудіює історію Португалії у XIX ст. і особливо в часи республіки.¹⁴⁾

Тому повстання 28 травня 1926 було необхідним. Повстання змело банду, яка руйнувала країну, але новий уряд опинився в безраднім стані, не знаючи, як поправити всю моралью і економічну руї-

¹³⁾ „Sociedades secretas“ — Prof. Dr Jose Cabral.

¹⁴⁾ Gonzague de Reynold — *op. cit*

ну. На щастя в Португалії з'явився Салязар. Нині вона готується до нового підйому, знайшовши в особі свого вождя людину, яка перевиховує дух нації.

Ніодна нація не є нацією, коли в неї немає свого монумента, своєї святині і свого поета, який би оспівав діла її героїв.

Лавра, Софія і Шевченко у нас.
Баталія і Камоєнс у португальців.

Після побіди під Альюбаротою, одержаної у 1385 р. Іваном I над кастильцями, яка дала самостійність Португалії, був зложений монастир Святої Діви Переможниці, який нарід зве просто „Баталія” (бій). Ми вже знаємо, що Іван I-ий заснував першу національну династію, яка вратувала Португалію від зазіхань Еспанії. Корона є більше символом нації, ніж король. Сю корюну — нація представлена кортезами, яких підперло народне повстання — доручила Іванові I, регентові королівства, роздертого розрухами і чужинецькими інтригами. Націяж, організована в громадах, орденах і кортежах, дала новому королеві джуру і дорадника Нуна Альвареса і генерального суддю Жана де Реграса. А в пам'ять відзисканої незалежності створила монастир Баталію, який став колискою патріотизму і мавзолеєм династії.

Баталія є одним з найбільших пам'ятників будівництва XIV ст. В сій величній будові відбилися різні європейські стилі, але в цілому вона є чисто португальським твором. Величний монастир відбив у своїх добудованих, перебудованих і недобудованих каплицях і частинах — всі періоди португальської історії: суворість середніх віків, розкіш доби Мануеля I, де в орнаментах переплітаються стилізовані хвилі, кордажі кораблів, дивні водорослини і над всім хрести, що нагадують нові і старі хре-

стові походи. В одній з каплиць лежать і „два невідомі вояки“, один, що впав у Франції, а другий в Африці.

І Салязар, який завжди повертає очі до славного минулого країни, який вміє зв'язувати традиції з поступом, влаштовує у 1937 р. урочисті походи до цієї колиски слави і незалежності своєї країни.

Я співаю про бої і відважних мужів, що з західних берегів Люзітанії, несені по морях, які ще не пінили груди кораблів, перейшли береги Танроганські, розвинули серед тисяч небезпек і боїв надлюдську силу і в далеких краях зі славою створили нову імперію.¹⁵⁾

Так оспівує поет Камоенс у своїй „Люзіяді“ виправу Васка де Гами 1497—1498, коли три каравелли, сто шістьдесят людей під командою двадцятивосьмилітнього вождя поплили завойовувати океани.

Життєпис поета-лицаря, в якому втілювався геній його нації, не є складний, але сей поет — був тілом і кров'ю, сином своєї доби, а його твори — оспівують славу рідного краю.

Він народився, здається, в Лісбоні 1524 чи 1525 р. Учився у стародавньому університеті у Коїмбрі (де був пізніше професором і Салязар). Серенади, любовні пригоди, вчення греки й латини, захоплення Петраркою, народними легендами і співами про дідівську славу. Потім — життя при дворі, сильно, але безнадійне кохання мабуть до Донни Катерини Атайди, неласка короля Івана III, поєдинок якого причиною було кохання, нарешті — вигнання і нужда.

В 1550 він вже воює під командою свого батька, капітана корабля. В морському бою куля назавжди закриває йому одне око. У 1553 він на од-

¹⁵⁾ За Gonzague de Reynold.

нім з чотирьох кораблів, під командою Кабрала, пливе до Індії. Поворот до рідної землі. Памфлет проти могутнього губернатора — тюрма і вигнання на Молуцькі острови. Знов поворот до рідної землі на позичені гроші після 17 літ відсутности і — смерть у 1579 р. А ще за 16 літ напис на могильнім камені:

Тут покоїться Люїз Камоєнс князь поетів своєї доби. Він жив бідно і нещасно, так само і вмер.

Але його „Люзіяди“ не вмерли. Їх знали, їх читали, їх співали ідучи разом з поетом у бій. Поет морів, лицарства, конквістадорів, характерів із кричі у шовках і оксамитах. Він не співає вигадані річі, а справжні події, говорить з своєю Португалією - Люзітанією, як Шевченко з Україною.

Ви є великі вашими прадідами, насмійтесь-же бути великими самі собою!

Він звертається до короля Себастіяна:

Я маю, щоб тобі служити, мою руку звиклу до зброї; маю, щоб тебе оспівати, голос любий музам... О, якби небо дало мені ласку оспівати твої походи, якби ти зачав діло гідне співу!

Король Себастіян II згинув у бою під Альказаром-Ківіром, а поет на ліжку в шпиталі... Країна почала свій шлях з гори до долу і лише нині, відроджена, відродила і культ свого поета.

Салязар відродив культ співця Люзітанії. Роквини Камоєнса у сучасній Португалії є найбільшим національним святом.

Славлячи своїх великих поетів, нація славить себе; читаючи і перечитуючи їх героїчні твори, кождий сам підноситься духом. Тому реформатор дає португальцям не їх сумні народні пісні-думки — „фаду“, лиш героїчні епопеї Камоєнса.

IV Перед Салязаром

XIX вік з його демоліберальними ідеями, звеличував „суверенну“ одиницю, автономну пісчинку суспільного життя серед безчисленної кількості таких самих пісчинок. Приваблива доктрина (бо всі ми в першу чергу себелюби), але — шкідлива... Приваблива доктрина, але дійсність — безнастанно її заперечує”.¹⁶⁾ Такого індивіда, якого створили думки французької революції, — в дійснім життї немає. Кождий осібняк належить до родини, до професії, до краю, себто до тої чи иншої природної, або суспільної групи. Але атомістичні ідеї XIX в. особливо шкідливі були португальцям з їх нахилом до еґоцентризму, до мрійливости, з їх здібністю легко піддаватися ріжним впливам. Осібняк-виборець, озброєний своєю виборчою карткою — завжди був під впливом груп чи партій, які не ошаджували агітаційних слів і корупційних заходів, аби добитися влади, а тоді не правити масами, а використовувати їх.

Парляментарний режим, введений у Португалії в 1820 р., за 100 років свого панування створив понятя, які природно вели до загибелі нації. Влада стала узурпуватися „більшістю” цілком випадково і дуже змінливою; створилися партії, які часто були під впливом чужинецьких окультних сил. Повстав культ інкомпетенції (нездатности) тих, що тимчасово були при владі, а як вислід сього — повний брак відповідальности. Базуючися на сумі одиниць, ідеї XIX століття поборювали родину, релігію, державу, прямуючи до анархії. Маса, кількість, не якість — були основи, на яких будувалися партії. Звідти виник парадокс XIX-го віку: базую-

¹⁶⁾ „D. calogo do Estado novo” — Lisboa Ed. SPN.

чися на осібняку, на індивіді, люди втратили індивідуальність і звязане з тим почуття відповідальності і особистої гідності. Посол не відповідав за себе, бо за ним — партія; голова партії не відповідав за себе, бо за ним — виборці, і т. д. В перші часи парляментарного режиму у Португалії від 1820 р. до 1828 змінилися 63 міністри. Від 1830—1890 змінилося 660 міністрів. Партія „*regeneradores*“ майже з математичною точністю чергувалася з партією „*progressistas*“.

До того всього, друга половина XIX віку характеризується широким імпортом в Португалію ідей класової боротьби, що всюди веде до чужоземних впливів і внутрішніх роздорів. Вплив масонських лож чим далі, тим більше посилюється, що теж веде до опановання країни чужоземними і ворожими впливами, до розхитання основ, без яких не може існувати самостійна держава: родини, віри, традицій минулого.

Спадщина XIX віку була така, що у XX-ім ми знаходимо Португалію в стані безнастанних революцій, „путчів“ і економічного упадку, заборжену і позбавлену всякої пошани в Європі. Се дійсно країна „славних прадідів великих — правнуків поганих“.

У 1906 р. король Карло I, як ми вже згадували, доручає ратувати хору країну Жанові Франко і у 1907 р. розпускає кортези. Ж. Франко, бачучи, що діло іде до революції, вводить диктаторський режим. У відповідь на се масоно-революційні ложі організують убивство короля і престолонаслідника 1 II 1908 р. Франко мігби перевести необхідні заходи, але він сам занадто отруєний ліберальними ідеями, тому лишає початі реформи і вивандрує.

5 X 1910 р. у Португалії проклямовано республіку з її змінами міністерств, слабими невідпо-

відальними президентами, партійними роздорами і фінансовою катастрофою, ще більше посиленою участю Португалії у війні 1914 року. Як тільки президент Паес, патріот своєї вітчизни, спробував пустити парламент і відродити країну, його зараз же вбили (14 XII 1918 р.). У 1919 р. Паїва Сонсеїро підіймає на півночі повстання з метою повернути монархію. У 1925 р. три вищі офіцери пробують новий переворот з програмою, яка нагадує ідеї Салызара. Їх арештують і судять. Прокуратором республіки призначають генерала Кармону, який знайшов мужність сказати: „Країна є хора, вони хотіли її врятувати“. Будучий президент республіки — весь в сих словах.

І серед загального упадку, партійництва й корупції — лише у війську жевріло почуття національної гідності, лише там ще жили традиції відважних завойовників. Маршал Гомес да Коста не стерпів ганьби, в якій перебувала його країна і 27 X 1926 р. видав відозву, яку розліплено в місті Брага:

Португальці, для людей чести політичний стан країни є не до знесення... До зброї, за свободу і честь нації!¹⁷⁾

На клич вождя, що вславився боями в Африці і у Франції, піднялася північна частина країни. Наскрізь прогнилий режим розсипався.

Переворот 27 V 1926 врятував Португалію і від масонських лож і від большевицьких „ячеек“, від московського Сходу і від „Великого Сходу“.

Нова Директорія склалася з маршала Гомес да Коста, генерала Кармона і Мендеса Кобекодаса, які у заклику до народу піднесли такі засади:

Нація хоче мати уряд національний, сформований з найліпших, найкомпетентніших людей, щоби відродити в адміністрації держави дисципліну і честь. Нація має досить тира-

¹⁷⁾ Gonzague de Reynold — op. cit

нії безвідповідальних політиканів. Вона хоче твердої влади, яка мала б за ціль — врятувати батьківщину і установити справжнє національне представництво реальних живих і вічних інтересів Португалії.¹⁸⁾

Отже бажання направи відносин було програмою національного відродження. На чолі уряду стояв чесний патріот Кармона (обраний у червні 1926 року президентом республіки). Він знайшов Салязара, і з властивою йому скромністю справжнього патріота схилив свою генеральську голову перед скромним професором Коїмберського університету. Від цього часу Салязар став диктатурою, Кармона — лишився диктатором.

V Салязар

Антоніо Олівейра Салязар народився 28 IV 1889 р. у Віміейро — невеликім селі коло Санто Комба Деон.¹⁹⁾ Його батько Антоніо Олівейра спочатку був робітником у одного діди́ча, а потім придбав собі сам трохи ґрунту і заклав невеличку коршму. Мати з роду Салязарів була селянка, яка вміла внести необхідний порядок і скромний добробут у господарство і виховання дітей. Отже ім'я Салязар — се ім'я матери, бо у Португалії лишився й досі звичай називатися і по батькові і по матері. Пережиток матріярхату, через який пройшли майже всі хліборобські народи. Він є син свого народу, представник тих людей, що досягають верхівки суспільної гієрархії завдяки власним силам і здібностям. Се той „здоровий селянський розум“, трохи повільний, але впертий, трі́вкий, реалістичний і

¹⁸⁾ Gonzague de Reynold.

¹⁹⁾ Salazar — „N tes biografiques“ — Secredariado de Propaganda Nacional Lisboa.

особливо ворожий всякому політиканству і туманним демоідеологіям. Син селянина, він лишився до певної міри консерватистом.

Маючи одинацять років, він впросився, аби його віддали до духовної семінарії, бо хотів присвятити себе службі Богові. Там він навчився багато чого, що дало йому підвалини віри і моралі на ціле життя. Скінчивши семінарію у 1908 р., він стає учителем у коледжі *Vol Sacré* у Візеу до 1910 р.

В сей час, маючи 21 рік, він одмовився від духовної кар'єри і вступив на університет у Коїмбрі. Світські науки не лише не зробили з нього антиклерикала, але навпаки він став одним з основників „Академічного Центру Християнської Молоді“, а пізніше „Католицького Центру“, надіючися спинити свій нарід від анархії і занепаду. Пізніше і сі свої вроджені симпатії до католицької церкви, Салязар зумів скермувати на користь нації.

Близкує скінчивши студії в університеті, Салязар зовсім молодим дістає перші університетські титули. Його праця про золото і про жито викликала захоплення фахівців, як стилем так і ерудицією. В 27 році він вже професор на кафедрі економічної політики і фінансів в університеті в Коїмбрі. Але і професором він не забував за те, що країна в занепаді. У 1921 р. його вибирають послом до парламету. Він лише раз з'явився на засіданні, побачив, що при парламентській балаканині і топтанню на місці йому немає чого робити, і димісіонував, продовжуючи звертати на себе увагу блискучими фінансовими статтями. Коли патріотично настроєні військові кола повалили режим, Кармона призначив його міністром фінансів 6 VI 1927 р. Се було у суботу, а у четвер він відмовився від посади міністра і повернувся на університет у Коїмбрі, до лекцій і до студентів. Ясні дні народньої радості, що уквітчали повалення старого і наро-

дження нового режиму (6 VI 1926 року) чим далі тим більше захмарювалися фінансовою кризою. Неухильно країна йшла до занепаду.

Уряд рішив звернутися до Союзу Народів, просячи позички. Але Союз, хоч і згодився, вимагав такої ганебної контролю, на яку горда нація не могла згодитися. І знов почулися слова розпукки: „Якби то прийшов Салаязар!.. Якби то звернулися до Салаязара!“.²⁰⁾ Його знали, як талановитого професора, фінансиста, але не були певні, чи сей інтелігент без певної політичної марки зуміє перевести свої теоретичні знання у чин.

Він поставив як конечну передумову, що міністерство фінансів матиме повновласть і повну контролю фінансів у всіх інших міністерствах. Ніяке міністерство, чи инша державна установа не складатиме бюджету і не робитиме витрат без авторизації міністра фінансів. Одним словом він вимагав фінансової диктатури.

Уряд погодився.

27 IV 1928 р. Салаязар знов заняв місце в своїм бюрі у міністерстві, післав телеграму припинити переговори з Союзом Народів і — „ось він сам на сам перед лицем кризи, забувши всю свою велику фінансову освіту, узявся тимчасом до чотирьох правил арифметики: складання, віднімання, множення й ділення“.²¹⁾

Він не хотів влади, не завойовував її, він сам казав: „я лише простий професор, що хоче спричинитися до врятування свого краю“. І далі:

Якщо мені не дадуть виконати моє завдання на 100% чи хочби на 80%, щож робити. Щодня відходять кілька поїздів до Коїмбри або до Санта Комба. Якщо мене приму-

²⁰⁾ Antonio Ferro — „Salazar“...

²¹⁾ Ibidem.

сять, я повернуся туди, а може і не повернуся ніколи. Але поки я тут — я є тут.²²⁾

Так любов до батьківщини зробила з інтелігента, професора-теоретика — людину чину, вождя португальської нації.

Його занадто прості, примітивні засоби для вратування держави викликали недовіря. А збільшення податків, контролю всіх видатків — протести: — „Се божевільний! Він дере з нас шкіру, він веде нас до руїни!“ Се був дуже небезпечний момент. Салязар міг втратити все, колиб почав дискутувати, радитися, уступати. Але він стояв на своїй декларації, яку зробив прийнявши становище міністра фінансів:

Тверді засади, які будуть кермувати нашою спільною працею, мають ціллю раз на все упорядувати все фінансове й економічне життя нації. Мені потрібно в сій тяжкій задачі повне, ясне і спокійне довіря цілого краю. Цілком добре знаю, чого я хочу і куди йду... Хай країна дискутує, хай країна знайомиться, щоб не мала фальшивих вражінь, але вона мусить слухатися, коли я наказую.²³⁾

За кілька місяців ситуація була направлена.

Салязар реформував державне рахівництво, і так повернув бюджетну рівновагу, що раз на зазше покінчив з дефіцитами. Він змінив спосіб покриття податків, погасив внутрішні біжучі борги; реформував всі уряди державних боргів; дав розумний розподіл державним видаткам, що служать нині для економічного піднесення і національної відбудови; включаючи відбудову воєнної флотії, яка дійшла була до останнього щабля упадку; він перевів реформу Емісійного Банку, а також і других головних кредитових установ: Головної Каси Податків, Кредиту і Забезпечення. Значні суми, депозитовані в сій Касі, які раніше забирав скарб, почали служити розвиткові промислу, хліборобства й колоніальної

²²⁾ Ibidem.

²³⁾ Gonzague de Reynold.

господарки. В час свого перебування у міністерстві колоній (як тимчасовий міністр), він опублікував „Кольоніальний Акт“, який усталив моральну й економічну єдність всієї португальської території і відновив традиції імперії.

30 VI 1930 р. він виголосив промову, яка дефінітивно усталила головні напрямні політики нового режиму. Ставши головою Ради Міністрів 5 VII 1932 р. він піддав до плебісцитарної ухвали нації нову конституцію, яка установила підстави корпоративного режиму. Як бачимо, Салаязар є при владі від 1928 р. і то без перерви; спочатку як міністр фінансів, потім як голова Ради Міністрів, з 11 V 1936 як тимчасовий міністр війни, а від 6 XI 1936 також керівник м-ва закордонних справ.

Так характеризує в сухім звіті діяльність Салаязара у літографованім бюлетені Секретаріят Національної Пропаганди²⁴) і додає, що його політичні промови, інтерв'ю, рапорти, звіти складають цілий кодекс доктрин, цінних не лише чистотою своїх форм, але й філософічним і моральним змістом.

Вважаю дуже поучучим для нас ознайомитися з головними засадами й ідеями сього „диктатора“, що відновлює свою країну

VI Націоналізм Салаязара

„Завжди треба дбати про чистоту принципів“, — говорив Салаязар в розмові з Gonzague de Reynold. І розвиває сю ідею у своїй промові 30 VII 1928 р. Сі принципи є ясні і прості. Наведу повністю Десять заповідей Нової Держави:²⁵)

1) Нова держава уявляє собою звязок, синтезу — того,

²⁴ Se retariat de la propagande National Portugal „Salazar — n tes h grphiques“ Lisboa

²⁵) „Decalogo do Estado Novo“ Edit. Secret. de Propag. Nacionala Lisboa.

що є вічне в живих традиціях батьківщини, з тим, що є нове в її стремліннях і поступі.

2) Нова держава є безпекою незалежності і єдності нації, зрівноваження всіх її органічних якостей, сполюка всіх її творчих енергій.

3) Нова держава не підлягає ніякій клясі. Але підпорядковує собі всі кляси у вищій гармонії національних інтересів.

4) Нова держава відкидає як перестарілі формули: авторитарність або свобода, чи свобода або авторитарність, замінюючи їх новою: авторитарність є свобода.

5) В новій державі індивід існує соціально як частина природних груп (родина), професійних (корпорації) і територіальних (громади). Нова держава не має діла з абстрактною людиною, але з конкретними людьми.

6) „Немає сильної держави там, де виконавча влада не має сили“. Парляментаризм підпорядкував уряд тиранії політичних груп, за допомогою безвідповідальної й галасливої диктатури партій. В новій державі існування сильної влади забезпечує незалежність і тяглість голови держави і уряду.

7) В новій державі національне представництво не є фікцією неозначених груп, але складається з дійсних і вічних елементів національного життя: родини, громади, корпорації і т. п.

8) Всі португальці мають право на вільне і гідне життя, але мусять перш за все вважати на цілість, на право Португалії на вільне і гідне життя. Загальне добро йде перед добром індивіда. Салязар каже: „Ми мусимо жертвувати всім для всіх, але не сміємо жертвувати нами всіма для кількох“.

9) Нова держава хоче привернути Португалії її історичну велич, повноту цивілізації, цивілізації великої імперії. Хочє зробити з Португалії одну з найбільших духових сил світа.

10) Вороги нової держави є ворогами нації. Служити нації се значить дати перевагу загальним інтересам і забезпечити право кожного; тому держава спирається на силі

яка здійснює в разі потреби законну оборону батьківщини.

Ось засади, вибрані з промов Салязара, на яких базується відродження Португалії. На підставі цих засад Салязар вирішив чотири головні проблеми: фінансову, економічну, соціальну і політичну.

Перегляньмо принципи і деякі установи цієї нової Португалії.

Ідеї XIX-го віку старалися пояснити майже всі історичні події причинами економічно-матеріальними, ставлячи масу на цілком нереальну височину, абсолютно нехтуючи людиною. Події наших часів фактами довели щось протилежне. Довели, що історію творять люди, але не маси, а окремі індивідуальності — вожди. В той час, як демо-ліберальні діячі стараються довести, що всі великі люди були лише виконавцями волі мас, самі плывучи за подіями, обумовленими економічними чинниками, в дійсності ми бачимо якраз протилежне явище. Згадаємо яким виводить Наполеона Толстой в романі „Война и мирь”: Се є безвольна маленька людина, що робить все навмання. без плану, без ідеї, а так як його пхають факти. Такий самий його противник Кутузов. Звернім увагу, як виводять сьогож Наполеона сучасні юдео-масонські голівудські фільми: таж тенденція довести, що велика людина не існує, що його діла — се примхи чи закоханого хлопця, чи дрібничкового себелюбця.

Стара доба минулася. Вона в агонії. Але її передсмертні корчі є часом небезпечні. Наші часи — се великий перелом двох епох і, як ми се завше бачимо, народи заведені у сліпий кут парламентаризмом, демократизмом, нівеляційною ідеєю рівності, обдурені гаслами соціалістичного раю на землі, — ш у к а ю т ь л ю д е й, прагнуть, аби хтось сильний і могутній вивів їх з манівців, які за-

вели до голоду, безробіття, морального занепаду і анонімної влади партій і парламентів.

Такі люди знаходяться. Звичайно вони з'являються не з кол професійних політиканів, а з здорових верств народу. Фаховий політик пристосовується до обставин, старається їх використати, крутиться серед „орієнтацій”, але сам він — не творить подій, не створює обставин. Він бачить сучасну хвилину, але не прозирає будучности і тому всі його півзаходи — здебільшого крахують. Згадаємо безліч конгресів, конференцій, договорів і т. д. останніх часів, яких постанови за тиждень були вже не актуальні.

Ті диктатори, які тепер диктують свою волю мільйонам, не походять з кола тих політиканів і тому не є рабами обставин і застарілих ідей.

Вони творять свої ідеології, а не застосовуються до чужих.

Але, як я вже згадував, кождий вожд є суто національний.

Салазар базується на нації, хоче скерувати Португалію на її історичний шлях, з якого збочила. З'єднати традицію, сучасне і будуччину, перевиховавши індивіда. Таке його завдання.

30 VI 1928 він виголосив свою славнозвісну промову, яка лягла в основу його політики.²⁶⁾ Ось головні, спрецизовані в тій промові, підстави тої його політики:

І Загальна політична криза

Нападени в своїх організаціях, принципах і традиціях ідеями, пристрастями, антигромадськими і антинаціональними інтересами, європейські держави уявляють, як у своїм внутрішнім житті, так і у міжнародних зносинах тривожний вигляд нетривалості і турбацій... Політична машина, яка

²⁶⁾ Цитую за французьким перекладом у книжці Antonio Ferro—„Salazar le Portugal et son chef“ Paris 1934.

функціонувала так сяк у XIX-Ім віці, не пристосовується до ритму сучасного життя держав.. Помітно з одного боку нелад (індивідуалізм, соціалізм і парламентаризм). З другого боку інстинкт збереження збуджує сили в напрямку націоналізму і антиіндивідуалізму... Всі держави прагнуть знайти формули нової рівноваги і проторувати нові дороги для будуччини...

II Випадок Португалії

...Вважати рух, який установив у нас диктатуру, за „касарняну змову“, що стреміла дати військовій клясі нелегальну владу, се значить не знати глибоких причин загальної хороби... Сумно схилившись над нашим славним минулим... не відаючи про свої величезні можливості великої нації, заперуку будуччини, — країна впала у безнадійну і підлу журбу; здавалося, відмовилася пережити велику ідею внутрішньої обнови і зайняти у світі місце, що вона може і мусить займати... Порівнявши ситуацію 1926 з нинішньою..., ми приходимо до висновку..., що ми вратувалися від смертельної небезпеки і знаходимося на міцнім ґрунті... Щож тепер робити? Засвоїти найліпші традиції минулого, того, що є реальне в сучаснім, узгляднити плоди свого і чужого досвіду, передбачити будуче, відчуті справедливі прагнення народів авторитету й дисципліни... і будувати новий порядок річей.

III Основні принципи нового порядку річей

а) Португальська нація.

...Перша реальність — се незалежне існування португальської нації... Ми маємо обов'язок всім жертвувати для всіх, але не сміємо жертвувати всіма для кількох... Ось природна й глибока суть сього націоналізму, що повинен бути душею збереження, відродження й поступу Португалії.

б) Консолідація держави.

Світ переходить, як у внутрішнім, так і в міжнароднім житті, часи ослаблення держави; цілком виправдані реакції, хоч і скрайні, відбулися там і тут, приводячи до обожествлення держави. На сі пересади з обох боків треба відповісти, створивши державу сильну, але підпорядковану

принципам моралі, людських прав і гарантіям індивідуальних свобод... Але треба зміцнити гарантії, що їх вимагають політична і правна суцільність держави, проти всіх обмежень, які можуть походити від індивідуалізму і інтернаціоналізму... Держава має право виховувати молодь у любови до батьківщини, дисципліни і до всього, що нахилює її до плідної праці, до всього, що вимагає від неї честь і національний інтерес... Держава мусить бути остільки сильною, щоб не мати потреби вдаватися до насильства.

в) Консолідація виконавчої влади.

Немає сильної держави там, де виконавча влада не є сильною; ослаблення її характеристичне для політичних режимів, в яких панує індивідуальний, або соціальний лібералізм, дух партійництва, або безладдя парляментаризму... Якийби не був склад і спосіб створення палати послів, за нею слід визнати лише право контролі уряду, право давати загальний напрям політики держави і вироблення законів... І то лише основ законів, залишаючи виконавчій владі, відповідальній за адміністрацію, значно ширші права, ніж вона мала досі... Не можна визнати за Законодавчою Палатою права призначати й скидати міністерства і саботувати обструкцією політичне життя... Виконавча влада належить Голові держави з міністрами, яких він собі вільно добирає. Виконує її, не залежучи від вказівок з боку парляменту. Тому він мусить бути настількиж незалежним представником нації, як і законодавча влада... Отже треба приготувати конституцію, яка булаб справжнім життям держави і в якій всі влади булиб згармонізовані; не відбираючи компетенції й поваги влади законодавчої, не зменшувати й сталости сили виконавчої влади.

г) Нація і держава.

Політичний лібералізм XVIII віку створив „громадянина“ („cit уen“) — одиницю, відірвану від родини, класу, професії, культурного середовища, економічної збірноти, до яких він природно належить, і дав йому право впливати на устрій держави. Але розглянувши глибше суть річей, ми побачимо, що се є абстракція помилкова і неповна. Лише,

ідучи від одиниці до природних груп, необхідних до життя єдинців, і які складають політичне суспільство, ми знайдемо точку опертя, яку шукаємо. ...Родина, сільські і мійські громади, корпорації, в яких знаходяться всі громадяни з їх нормованими правом свободами — ось ті організми, які складають націю і яко такі можуть мати вплив на уклад найвищих чинників держави. Се бувби найвірнійший вираз репрезентаційної системи.

е) Економічний поступ і соціальний мир.

Не можна створити зрівноважену і сильну державу без упорядкування і належного розвитку національної господарки, яка нині, більш, ніж коли, має складати частину політичної організації держави... Весь економічний організм має бути цілком підпорядкований справі політичного, морального, соціального й матеріального звеличення країни. Узгодити діяльність корпорацій, і економічних спілок робітників і працедавців, відтягаючи їх від взаємної боротьби і скеровуючи всі їх праці на службу вищим інтересам нації, — ось думка, яка має домінувати в законах і в адміністрації. Одночасно треба забезпечити права і справедливі, моральні і матеріальні потреби робітничих верств. Визнати, що робітництво є чинник, який співпрацює в підприємстві. Шанувати право власности на прибуток і технічні засоби — ось доктрина, яку держава приймає як основну.

IV Загальні завваги

Я передбачую одну із завваг: в такій довгій промові виключно присвяченій політиці так мало про свободу, демократію, суверенність народу і так багато про порядок, авторитарність і дисципліну, про узгіднення нації і держави... Треба сміло признати, що є слова і ідеї занадто зужиті і на яких не може повстати нічого трівогого... Ми бачили вже, як звеличення мас і створення „суверенного народу“, не дали тому народові ні впливу на хід публичних справ, ні того, що нарід чи „суверенний“, чи ні, — особливо потребує: доброго правління. Усталити права і гарантії поодиноких людей і громад, усталити і боронити їх так, щоб держа-

за не могла ними нехтувати, а громадяни їх безкарно порушувати — ось свобода. Видерти владу з рук партійних клієнтів, підчинити всі інтереси загальнонаціональному інтересові; зробити державу твердиною, якуб не могли здобути зухвалі малі групки; організувати націю зверху до долу, з усіма найрізноманітнішими виявами громадського життя, від родини до адміністративних урядів і до моральних і економічних корпорацій і все се злучити в державу — ось що дасть реальність ідеї суверенності нації. Дбати спочатку за державу, ніж за бідних; творити загальне багатство, щоби всі мали бодай необхідне, збільшувати число допомогових і освітніх установ, підняти народні маси до культури, добробуту, — ось що значить справді любити народ...

У Кілька пересторог

...Я питаю себе, чи в глибині душі тих, що кажуть, що ідуть з нами — є дійсно любов до батьківщини, до саможертви? Чи є бажання добре служити, бажання слухатися — єдина школа, в якій вчать командувати ті, що мають горяче бажання дисципліни, порядку, права і чесної праці? Се не програма для святих, але для людей, які хочуть ратувати свій край і для яких се все не є тягарем... Покликані урядом — підперти диктатуру, ...хай португальці знають, що вони сим виконують обов'язок, але не дістають ніяких особливих прав і що якраз з їх допомогою держава перестане фаворизувати декого, лише дасть справедливість всім.

VI Необхідна акція

...Не позволимо спідлитися у дрібязковій внутрішній гризні — сьому доброму народові, що все був жертвою недотепства правлячої еліти. Хай сей народ, що має такі великі можливості, такі широкі запаси енергії і багатства, такі здібности до саможертви, до відданости і патріотизму, — хай сей народ позбудеться сумного вигляду тих, що є свідками історичних катастроф, відмовляючись творити власну будуччину! Даймо нації оптимізм, радість, сміливість і віру в свою долю; перезагартуємо її міцну душу в жарі великих ідеалів і візьмем як гасло сю непохитну певність: Пор-

португалія може бути, якщо ми цього схочемо, великою і багатою нацією. Вона буде нею!

Озброєний в ці ідеї, Салязар з твердістю приступив до відродження свого краю, до перевиховання своїх земляків.

Розглянемо тепер не його слова, лише його діла.

VII Фінансове і економічне відродження Португалії

Ми бачили стан, в якому була Португалія, коли Салязар, залишивши свою катедру в університеті у Коїмбрі, прийняв теку міністра фінансів. Країна була хора і на краю загибелі. Отже перше завдання було лікувати тіло нації, щоби перейти потім до задоволення душевних потреб і до перевиховання духа нації.

Національна революція 1926 дала владі необхідний авторитет, якого їй бракувало за часів парламентарно-демократичних режимів.

„Літ пятьдесятя тому, після періоду кривавих боїв за фіктивну „свободу“, португальська нація звичайно пробувала здійснити деякі матеріяльні найнеобхідніші поліпшення; але брак здорової політики не дозволяв їй виконати ці проєкти”.²⁷⁾

Хаос в політиці привів до економічної руїни. Отже „довелося спочатку розмістити в порядку важности національні проблеми, які необхідно було вирішити: проблеми фінансові, економічні, політичні і соціального життя”.²⁸⁾ „Перший акт міністра фінансів — було оздоровлення публичних фінан-

²⁷⁾ „Le relevement economique au Portugal“ Secr. Prop. Nation, Lisabonne 1936.

сів і сей акт в тих умовах, у яких його переведено, напевне єдиний приклад у світі".²⁹⁾

Перше, що декретував Салязар, се було правило, що ніякий міністр не може перевищувати цифру видатків, йому призначену і не сміє робити нічого, що моглоб нарушити прибутки і видатки держави. В наслідок сєї, начеб то дуже простої ідеї, бюджет, починаючи з 1928-29 р. був зрівноважений і замість дефіциту кожний фінансовий рік до чині кінчався прибутком.

Зрівноваживши бюджет, Салязар створив собі певну базу для діяльності у всіх галузях національного життя, починаючи від усталення курсу грошей і амортизації боргів і кінчаючи публичними працями (дороги, порти, залізниці, шпиталі, дешевші будинки, відновлення військової фльоти і т. д.). „Кредити для промислу і хліборобства збільшено... Се було можливо лише тому, що виняткова людина, яку нація обрала кермувати нею, зуміла створити необхідні до того політичні умови". В сім і полягає той „португальський парадокс", як висловився професор права на університеті в Лісбоні М. Фернандо Емигдіо да Сільва.³⁰⁾

Сам Салязар, в своїй промові 30 VII 1930 казав, що йому довелося боротися з „одною з найбільших дезорганізацій в економії, фінансах, у політиці і адміністрації, яку коли було знано у Португалії."

Загальний дефіцит за 10 років перевищав 2 мільярди ескудо (ескудо = приблизно 1½ франка; по курсу 14 VI 1935 р. 1 англ. фунт = 110—120 ескудо). Скарб був винний Португальському Банку

²⁸⁾ ²⁹⁾ Ibidem.

³⁰⁾ „Le Portugal d'aujourd'hui" Principes et Institutions de l'Etat Nouveau Portugal — Secr. Prop. Nat. Lisbonne.

коло 1 $\frac{1}{2}$ мільярда ескудо. За кордоном біжучі борги досягали 147 мільонів. Держава позичаючи, платила від 9 до 13%.

Ясно, що для Португалії, якої населення є менше, ніж число українців в Галичині і на зах. Волині, се був за великий тягар, від якого ціни піднімалися все вгору, капітали тікали за кордон, держава втрачала рештки кредиту і довіря у чужинців.

Вже 14 травня 1928 Салязар примушує раду міністрів прийняти декрет, який „об'єднує і консолидує великі принципи рівноваги, єдності і фінансової концентрації, на яких будуть розвиватися реформа і охорона бюджету в метрополії і в колоніях”.³¹⁾

На 31 VII 1928 бюджет був зрівноважений:

Прибутки звичайні . . .	1.896.513.000	ескудо
„ надзвичайні . . .	22.875.000	„
Разом	1.919.388.000	„
Видатки звичайні . . .	1.836.311.000	„
„ надзвичайні . . .	81.500.000	„
Разом	1.917.811.000	„
Надвишка прибутків . . .	1.577.000	„

До Салязара дефіцит вносив в середнім коло 500 мільонів в 1919—1928 рр.³²⁾

„Велике діло, ведене Салязаром, має ціль:

а) Зрівноважити бюджет так, щоби всі звичайні видатки, в які вйде й покриття будучої „позики національного відродження”, були покриті звичайними прибутками.

б) Перевести на сій основі фінансові операції, як зовнішні так і внутрішні.

в) Перепровадивши сі заходи, перевести остаточну стабілізацію грошей, реформу фідучіярної системи, консолидувати більшу частину біжучого

³¹⁾ Paul Lavagne — „La renaissance...” op. cit.

³²⁾ Ibidem.

боргу, реорганізувати кредит, поправити і збільшити залізничну сітку і розпочати загальні праці, які зможуть збільшити активність і багатства Португалії і її колоній".³³⁾

На перший раз Салязар зменшив видатки на 140 міль., але збільшив і податки і такси на 200 міль.

Але ці жертви не були даремні. Вже за 5 років наслідки невтомної праці Салязара дали свої блискучі наслідки:

Кредити (позики) для хліборобства, які у 1925 виносили 15.497 конто (1.000 ескудо = 1 конто) піднялися у 1932 на 200.686 конто. Так і в інших галузях.

Випуск банкнотів у 1925 виносив 1.820.899 конто і майже покривався боргом державі, що виносив 1.666.364 конто. У 1934 обіг грошей виносив 1.989.253 конто, а борг лише 1.052.073 конто, так що Банк має яких 900.000 конто, щоби фінансувати приватні підприємства. Зросло і довіря: У 1926 депозити виносили 1.916.032 конто, а у 1933 році 4.075.284 конто.³⁴⁾ Золотий запас у 1926 був 1.906.040 фунтів стерлінгів і загальний запас 5.711.278 фунтів ст., а у 1934 році золотий запас піднявся до 7.944.381 ф. ст., а загальний запас на 11.480.824 ф. ст.

Полагодження фінансового стану дало змогу поліпшувати економічний стан і наслідки є надзвичайні. Згадаємо лише про продукцію зерна (хлібів), що виносила у 1922—26 рр. 307 міль. кільоґр., у 1934 зросла до 675 міль. кільоґр., себто подвоїлася. Продукція рижу, що була у 1916 р. 17 міліонів кільоґр., у 1933 р. була вже 48 міль. кільоґр.

³³⁾ Ibidem.

³⁴⁾ Ці цифри і слідує бору за Dr Manuel Rodrigues — „Der neue Staat u. seine Taten“ Rede in Braga gehalten am 2 XII 1934 Secr. Prop. Nat. Lisboa.

Тому ввіз рижу впав з 53 міль. кільогр. у 1926, до 32 міль. кільогр. у 1933.

Розумне і тверде керування фінансовим і економічним життям країни дало змогу збільшувати і національне майно: дороги, залізниці, телефони і телеграфи, сі „кров і нерви“ держави, морські порти, флоту, продукцію копалин, дало змогу збільшити і поліпшити порти, піднести промисл, збільшити джерела електричної енергії і т. д. Наведемо лише кілька прикладів.⁸⁵⁾

„Автономний союз доріг“ за сім років свого існування й активності перевів великі наприви 4.140 км. доріг і збудував 970 км. нових доріг. Через се збільшився рух і кількість возів, що з числа 23.450 року 1927, виросла до 44.200 у 1933 р. і весь час збільшується. Залізничні шляхи і експлуатацію взяло в концесію „Товариство залізничних шляхів Португалії“, яке поробило не лише значні поліпшення в рухомім і нерухомім матеріалі, але і вибудувало значну кількість нових ліній.

Хоч пошта і телеграф були взагалі добре поставлені в Португалії, але національний уряд і тут поробив надзвичайні поліпшення.

Значні праці перевели провінціальні уряди у портах: Лісбона, Лейксона Сетубав, Авеіра, а також у Фунчалі на Мадейрі. Сі праці коштували понад 295.250.000 ескудо і йдуть далі.

Завдяки енергійній праці „Юнти Агрономічної Гидравліки“, яка поширила свою працю на 170.000 гект., переведено осушку й наводнення великих просторів, що стали давати значно більший врожай. Одночасно з тими роботами велику увагу звернено і на промислову гидравліку, бо хоч Пор-

⁸⁵⁾ 31. „Le relevement econom'que au Portugal“ SPN Lisbonne 1936, а також Tomas Wylie Fernandes „Professor Oliviera Salazar's Record“ SPN Lisbon 1936.

тугалія і має поклади вугля, але мусить ввозити на 1.000.000 фунтів палива.

Очевидно, що ці праці сильно підняли національний промисл. Промисл, знову, збільшив своє запотребування електричної енергії з 187 на 302 міль. кіловатів від 1927 до 1933 року. Продукція копалень вугля досягла в 1933 р. 220.000 тон, а мінералів, як мідь, оливо, і вольфрам — залишилася, не зважаючи на загальноєвропейську кризу, на однаковім рівні.

Вся ся велитенська праця для такої малої країни, як Португалія, привела до знищення безробіття. Заборонивши волоцюження, держава мусіла дати працю безробітним. Се зробило міністерство праці, яке у 1932 р., наклавши маленький податок на всі оплати, платні і будинки, створило т. зв. „Фонд безробітних“. З сього фонду вже до 1934 р. було витрачено 69 мільонів ескудо на різні публичні роботи, з яких 27 мільонів витрачено на оплату праці. Ідучи назустріч робітникам, національний уряд звернув велику увагу на будівання дешевих помешкань, витративши на се до 1934 року 60 мільонів ескудо.

Недавно Салязар запропонував парламентові 15-літній плян економічного відкоодження. Згідно з сим пляном передбачено 250.000 conto в рік зі звичайного бюджету на публичні роботи. Ся сума, разом з позикою у 2 міль. conto, досягне за 15 років 6.500.000 conto і буде зужита для економічного піднесення краю. Переведення сього пляну почалося від 1936 р. В сім році надзвичайні видатки бюджету піднялися до 484.300 conto, з яких 184.000 були призначені на озброєння війська та реорганізацію воєнної фльоти і авіації.

Розуміється, се оздоровлення „тіла“ нації могло йти лише рука в руку з оздоровленням „душі“

і „духа“. В сім відношенні переведено може ще більшу працю.

VIII Національно-політичний устрій

Коли я кажу національна політика я вважаю: що нація — наша нація є жива дійсність, яка має бути безсмертною; що нація є одна органічна цілість, зложена з одиниць, які відріжняються від себе здібностями; з одиниць, неподібних між собою, згієрархізованих відповідно до тих р'єжниць; що для національного добра треба визнати природні або соціальні групи людей — родину, спілку, професійний синдикат, об'єднання для цілей ідеальних, органи місцевого самоурядування, — але не угруповання політичної натури з політичною метою, які організуються для завойовання влади і захоплення в свої руки держави.³⁶⁾

Як я вже згадував, головне завдання Салаязара — се використати „кольосальні якості раси, неутралізуючи деякі з її головних хиб“. Нова ментальність відродить Португалію. Він хоче розвинути в народі зрозуміння до інтересів загалу, цілості, навчити народ працювати в традиційних напрямках, що вказала історія нації, включити працю в економію, економію в націоналізм і націоналізм у мораль.

Для сього в першу чергу треба було узаконити існуючий диктаторський уряд, що врятував Португалію від смертельної небезпеки. Країна, звільнена від політичних партій, стала менш роз'єднаною і почуває себе ближче до влади; почуває, що влада стоїть до послуг краю, а не край визискується владою партій.

Ми вже бачили, які принципи проголосив Салаязар у своїй промові 30 VI 1928 р. і які я подав за

³⁶⁾ Слова Салаязара у передмові до „Salazar le Portugal et s. n chef“ — A. Ferro — Paris 1934.

"Decalogo". Сі принципи лягли й в основу конституції.

Нова конституція, ухвалена плебісцитом 19 березня 1933 р. подавляючою більшістю голосів (на 1.330.258 голосів — за конституцію висловилося 1.292.864), й принята на законодавчій сесії парламенту (січень - березень 1935 р.), є настільки цікава, що на ній варто спинитися.

В першу чергу нова конституція має за підмет націю; вона не базується на осібняку, як на джерелі права; громадські установи не підлягають одиниці. Всі установи громадські, політичні і економічні знаходять в сій конституції принципи своєї діяльності. Ось найцікавіші параграфи з сеї конституції:⁸⁷⁾

Арт. 1. Територія Португалії є та, що належить їй нині (перечислення земель і кольоній).

Нація не одмовляється від прав, які може придбати на інші території.

Арт. 4. Португальська нація складає незалежну державу, якої суверенність не визнає інших меж, крім моралі і права всередині, а назовні — лише ті, що виходять з умов і трактатів, на які вільно погоджується або загальних звичаїв, вільно прийнятих.

Арт. 5. Португальська Держава є одноцільна й корпоративна республіка, основана на рівності всіх громадян перед законом, на вільнім допущенні всіх клас до благ цивілізації і участі всіх творчих елементів нації в правлінні і в законодавстві.

Арт. 6. Держава має:

1. Зміцняти моральну єдність, установляти правний порядок, примушуючи шанувати права і гарантії на користь одиниць, родин, місцевих самоврядувань і корпорацій.

⁸⁷ Constitution politique de la République Portugaise approuvée par le Plebiscite National du 19 Mars 1934 SPN. Lisabonne

2. Узгоджувати, підсичувати всі соціальні активності, підносячи справедливую гармонію інтересів, і зважаючи на законне підпорядкування приватних інтересів інтересові загалу.

3. Старанно дбати за поліпшення умов життя менш забезпечених клас.

Вже з сих основних точок конституції видно, що нація і держава є те саме. Другий розділ конституції розглядає права громадян. В нім забезпечуються не лише свобода віри, думки і пр., але і право на „добру славу“. Забезпечуючи індивідуальні права окремих громадян, нова держава стримує інстинкти і жадність, нагадуючи не лиш про права, але й про обовязки щодо суспільства. Так право на вільний вислів думок є обмежене законом, який хоронить мораль громадянства.

У протилежність советській системі, нова Португалія звертає велику увагу на родину. У 3-ім розділі, арт. 11 читаємо:

Держава забезпечує заложення і охорону родини, яко джерела збереження й збільшення раси, яко першої бази виховання, дисципліни і громадської гармонії і яко основи всякого політичного ладу, даючи їй представництво у відповідних органах самоврядування.

Арт. 13. Щоби забезпечити охорону родини, держава і органи самоврядування мають:

1. Сприяти заложенню незалежних родинних огнищ.
2. Протегувати материнство.
4. Допомогати батькам у виконанню їх обовязків виховання і освіти дітей, співпрацюючи з ними, створюючи державні установи освіти і поправи, або підтримуючи приватні установи з тою самою метою.
5. Вживати всіх заходів, для боротьби з відсуттям обичаїв.

Трохи далі у 5-ім розділі арт. 17 надає право вибору у сільські ради виключно родинам, що дає їм змогу мати вплив на адміністрацію сільських

дiбр, на школу, на хлiборобські корпорації i Народні Доми. В сей спосiб покладено основу родинним виборам, себто виборам, в яких право голосу має лише голова родини незалежно вiд полу.

Прийнявши родину за найменшу людську групу, держава звертає увагу на слiдуючий ступiнь, на професійні групи, або корпорації. У 4 розд. арт. 14 звучить:

Держава має затверджувати моральні чи економічні корпорації i спiлки чи організації синдикальні i заохочувати, допомагати їх формуванню. Корпорації через своїх представників творять рiвнобiжно з палатою послiв Корпораційну Палату, що передбачено в другiй частині конституції. (Політична організація держави).

Розд. 6 звертає увагу на громадську думку. В Португалії є цензура, яку Салязар касує, коли суспiльству задаються важливіші питання, щоби всі могли вiльно висловити свою думку. Значну роль в поборюванню хибних думок грає Секретаріат Національної Пропаганди, який не будучи знарядом в руках уряду, є одним iз засобiв урядування. Стоючи твердо на базах: „Політики правди, політики жертовности, політики національної”,⁸⁸⁾ — Салязар вимагає сього самого як вiд секретаріату пропаганди, так i вiд преси. Наведу кілька даних про те, як Секретаріат Пропаганди впливає на пресу.⁸⁹⁾

Секретаріат класифікує журнали й газети залежно вiд їх вiдношення до режиму. Є журнали, що є за режимом, симпатизуючі, нейтральні i опозиційні. До всіх журналiв Секретаріат надсилає

⁸⁸⁾ Política de verdade, Política de sacrifício Política Nacional — O pensamento de Salazar. Discurso de agradecimento as camaras Municipais (1922) SPN Lisboa.

⁸⁹⁾ За Gonçague de Reynold — „Portugal“ Paris 1936.

статті, які вони можуть друкувати, або ні. За перший рік своєї діяльності (1933—1934) Секретаріат надіслав 1.310 статей до 67 часописів; в році 1935 вже 2.027 статей до 75 часописів. Цікаво зазначити, що ці методи переконання поділяли ліпше, ніж всякі заборони; бо коли у 1933 р. на 251 політичних часописів було 40 урядових, 61 симпатизуючих, 69 неутральних і 81 опозиційних, вже у 1934 р. на 247 часописів було 62 урядових, 86 симпатизуючих, 43 неутральних і 56 опозиції.

В 5-ім розділі розглядається порядок політичний, адміністративний і громадський. 20 арт. каже:

Державні урядовці є на праці збірноти, а не якоїб то не було політичної партії, чи організації що служить приватним інтересам; урядовці повинні шанувати і примушувати інших шанувати авторитет держави.

Урядовці не сміють мати по кілька платних посад, а страйки караються втратою посади.

Цікавим є ставлення Конституції до порядку економічного і соціального (Розд. 8). Так артикул 31 каже:

Держава має право і обов'язок регулювати в загальних рисах економічне і соціальне життя:

§ 1 Усталити рівновагу між населенням, професіями, капіталом і працею.

§ 2 Боронити національну господарку від експльоатацій хліборобських, промислових чи комерційних груп, що мають галапасницький характер.

Арт. 34 каже, що держава буде підтримувати створення і розвиток національної корпоративної господарки; дбати, щоби не повсталала неупорядкована конкуренція, та щоби різні елементи співпрацювали, як члени одного цілого. Арт. 35 — що „власність, капітал і праця — всі виконують соціальну функцію під режимом співпраці і солідарности“. Арт. 39 забороняє капіталові і робітникам спиняти працю (страйк чи льокавт).

Як і інші розділи Конституції, і сей не лишається мертвим приписом, а заразже примінюється. Його розвинено в Статуті Національної Праці⁴⁰⁾ і у Корпоративнім пляні.

Економічний лібералізм, що панував в минулім віці і який цілком підупав після війни є знесений у новій Португалії.

Замість правил вільної конкуренції, що так служили таємній владі, що кермує цілим світом (інтернаціональні фінанси), було усталено кілька основних принципів, аби показати людям, як вони мусять розвивати свою діяльність на полі продукції, праці і торгівлі. Вузький соціалістично-марксовський матеріалізм розділив суспільство проти всіх вимог розуму на два ворожі табори: „капіталістів” і „пролетарів”. Справедливі домагання останніх скоро перекинулися з економічного поля на політичне, з метою перевернути цілу соціальну будову і створити „диктатуру пролетаріату”, в якій малиби (теоретичне!) право на життя лише „незаможні”.

Нові принципи, що виходять з португальської конституції не мають в собі нічого соціалістичного. Бо держава не захоплює в свої руки ні діяльності, ні приватного майна одиниць. Статут Праці відмовляється навіть від етатистичних підприємств, що конкурувалиб з приватними підприємствами (арт. 6) і не втручається в заряд приватних фірм (хиба тих, що їх фінансує). В той час, як марксисти вважають працю за предмет продажі (товар), Статут вважає працю за обов'язок громадянина (арт. 21). Робітник і власник підприємства — не вороги, а співники. Арт. 22 каже:

Робітник інтелектуальний чи ремісник, є природним

⁴⁰⁾ Statut du Travail National de la Republique Portugaise SPN Lisbonne.

спільником підприємства, в якому працює і зв'язаний з його долею корпоративним зв'язком.

Розділ 9 Конституції торкається виховання, освіти і національної культури. Освіта є обов'язковою і держава дбає про те, щоби (арт. 43 § 3):

освіта, яку дає держава, була незалежна від релігійних культів, але і не була ворожа до якоїб то не було віри. Вона має на меті крім фізичного виховання і удосконалення інтелектуальних здібностей, **ф о р м у в а т и х а р а к т е р**, розвивати професійні здібності і всі чесноти громадянські і моральні.

Розділ 10 каже, що культи всіх релігій, крім неморальних, є вільні.

Розділ 11 передбачає, які добра належать державі (підземні багатства, море, судоходні річки і т. п.). Розділ 12 відноситься до національної оборони: військова служба є обов'язковою для всіх.

Експльоатація засобів комунікації, праці щодо ужиття води й вугля для витворення електричної енергії, гідравлічні праці, підлягають згідно з 13 розділом особливим законам; тарифи підлягають контролі регламентації держави.

Останній, 14 розділ першої частини Конституції розглядає державні фінанси. Кожда колонія має усталювати свій бюджет згідно з принципами цього розділу. В арт. 66 знов почувається основний Салаязарівський принцип: „бюджет мусить дбати про приходи, необхідні для покриття видатків”.

Друга частина Конституції займається політичною організацією держави.

Арт. 71: „Суверенність полягає в нації, її органи — голова держави, Національні Збори (парламент), уряд і трибунали (суд)”.

Отже держава не базується ні на індивідуалістичній концепції, ні на цезаристичній, лише на нації. Нація складається з одиниць і належить їм всім. Але вона не належить комусь з них окремо і ніхто

не може розпоряджати нею як своєю власністю, або особою⁴¹⁾. Засадою є, що будівничими елементами нації є окремі соціальні групи, до яких належать окремі одиниці, що діляють у спільнім інтересі морального і матеріального порядку. Через національне представництво і через корпоративні організації, нація збирає всі елементи народу в національну цілість.⁴²⁾

Цікаво згадати арт. 74:

Кревні португальських королів до шостої степені рідні не можуть бути обрані президентом республіки.

Здавалосяб, що після ганебного правління республіканської влади, нова держава повинна була відновити монархію. Але Салязар, розуміючи, що се моглоб внести нові заколоти і знаючи, що Португалія була занадто хора, аби ставити на рішення питання режиму, рішив не міняти його і представити громадянам підпирати ту його форму (республіку), яка вже була, змінивши не форму, а суть.

В одній своїй промові про вибір голови держави⁴³⁾ Салязар казав:

Конституція заміняє недолужного й декоративного президента, справжнім головою держави, який активізує націю і відповідає за її долю.

Тому Конституція дає президентові дуже великі права:

Арт. 72: Головою держави є президент республіки, обраний нацією. § 1. Президента обирають на сім літ.

Арт. 78: Президент республіки відповідає безпосередно й виключно перед нацією за акти, виконані підчас його

⁴¹⁾ За „Principes et Institutions de l'Etat Nouveau Portugais“ SPN — Lisbonne.

⁴²⁾ Ibidem

⁴³⁾ A eleição do Chefe do Estado — Discurso pronunciado pelo Sr. Presidente do Conselho em 10 II 1935 SPN Lisboa.

урядовання, а також за акти своєї магістратури і не залежить від голосовань національних зборів.⁴⁴⁾

Арт. 81. Президент республіки:

1-о. Призначає голову Ради Міністрів, вибраного з португальських горожан, а також відкликає його.

2-о. Посилає свої пропозиції до Національного Зібрання, адресуючи їх до голови Зборів, який повинен їх відчитати на першій засіданні після їх одержання.

Президент розписує вибори послів, надає Нац. Зібранню права установчих зборів, збирає надзвичайні збори парламенту (Національного Зібрання), розпускає Нац. Зібрання, представляє націю і керує закордонною політикою, відкладає і зменшує карі, оголошує закони.

Арт. 82. Акти президента республіки мусять бути підписані міністром, або міністрами, які мають відповідне управління, або всіма членами Державної Ради.

Державна Рада складається (арт. 83) з голови Ради Міністрів, президента Нац. Зібрання, голови Корпоративної Палати, голови Найвищого Суду, генерального прокуратора республіки і пяти громадянських діячів фахівців, доживотно призначених головою держави.⁴⁵⁾

Арт. 84. Президент радиться з Державною Радою, заки надасть Національним Зборам її законодавчу владу, а також у всіх важких подіях в житті держави. Державну Раду може скликати президент, коли знаходить се потрібним, а також коли має відкласти, або розпустити Національні Збори.

Національні Збори (арт. 85) складаються з 90 послів, обраних безпосереднім голосуванням виборців. Їх мандат триває 4 роки.

Згідно з § 2 посол не може бути одночасно членом Національних Зборів і Корпоративної Камери.

Члени Національних Зборів є недоторкальні за їх переконання і голосовання, але Національні Збори можуть по-

⁴⁴⁾ Підкресл. мое.

⁴⁵⁾ Підкресл. мое.

збавити мандатів тих послів, що будуть висловлювати думки суперечні з існуванням португальської держави, або будуть закликати до порушення державного і громадського ладу.

Згідно з арт. 90 послам заборонено: робити контракти з державою, або діставати від своєї чи чужої держави якуб то не було платну посаду (крім закордонних місій, військових замовлень і ще в деяких випадках, коли мандат тим самим уневажнюється). Вони не сміють виконувати своєї служби в час зібрань Н. Зборів, якщо вони є урядовці або військові. Не можуть виконувати адміністративних обов'язків, дорадних, юридичних, або технічних у підприємствах, чи товариствах, що мають контракти з державою або концесії від неї. Не можуть бути концесіонерами, або співниками публичних підприємств і приймати участь у фінансових справах держави. Невиконання сих умов веде до втрати мандату.

Сі точки 90-го арт. сильно обмежують змогу послів використовувати свій мандат для т. зв. „торговлі впливом“, що є на жаль сильно розповсюджено у парламентарних країнах. Одним з принципів Салязара є, що праця для держави є обов'язком, але не дає ніяких привілеїв.⁴⁶⁾

Завдання Національних Зборів — укладати закони, інтерпретувати їх, зміняти і припиняти їх важність. Дбати про дотримання конституції і законів. Перевіряти рахунки річних фінансових звітів. Голосувати проєкт бюджету на кожний рік, дозволяти робити позички. Дозволяти голові держави проголошувати війну і заключати мир. Підтверджувати міжнародні договори. Запроваджувати стан облоги, усталювати кордони держави, давати амнестію. Ознайомлюватися з повідомленнями голови держави, обсуджувати зміни конституції.

Згідно з арт. 93 до завдання Н. Зборів належить організація національної оборони, утворення і касовання урядів, встановлення системи міри

⁴⁶⁾ Див. промови Салязара ст. 52.

і грошей, отворення банків і організація трибуналів. Час сесій Н. Зборів є 3 місяці.

Проекти законів або постанов надсилаються до президента, який їх проголошує. В разі його незгоди, проект надсилається знов до Н. Зборів і коли дістане 2/3 голосів, голова держави не може відмовити проголошення ухваленого закону. Законодавча ініціатива належить урядові або членам Н. Зборів, але їм заборонено предклати проекти законів, які малиб за наслідок збільшення видатків або зменшення прибутків держави. Тут теж бачимо обережність Салязара в наданні прав парламентам.

Дуже цікавий є закон, що установлює поруч з Нац. Зборами ще й Корпоративну Камеру, в якій представлені соціальні, адміністративні, моральні, культурні і місцеві інтереси населення.

Корпоративна камера складається з 24 секцій: 1) Хліборобство і зоотехлія (хліби і худоба), 2) Вино, 3) Лісові продукти, 4) Ріжні продукти хліборобства, 5) Риба і консерви, 6) Копальні і хемічні продукти. 7) Текстильні продукти. 8) Електрика. 9) Будівництво і будівельні матеріяли. 10) Транспорт. 11) Графічне мистецтво і преса. 12) Кредит і обезпечення. 13) Ріжна комерційна діяльність. 14) Туризм. 15) Інтереси духовні і моральні. 16) Наука, мистецтво і література. 17) Фізичне виховання і спорт. 18) Політика і адміністрація. 19) Національна оборона. 20) Право. 21) Публичні праці і комунікація. 22) Політика і кольоніяльна господарка. 23) Місцева адміністрація. 24) Фінанси.

Згідно з декретом від 27 XI 1934⁴⁷⁾ Корпоративна Камера в складі 23 секцій мала зачати пра-

⁴⁷⁾ Decret loi N 24633 — Chambre Corporative SPN (Lisbonne).

цю поруч з парламентом. Члени Корпоративної Камери мають ті самі права і привілеї, що і послы парламенту. К. Камера має подавати писемно свої завваги щодо всіх пропозицій і проєктів законів чи міжнародніх договорів, предложених Нац. Зборам і то перед їх обговорюванням. Корпоративна Камера ділає одночасно з Нац. Зборами. Голова ради міністрів і члени Нац. Зборів, які виступили з ініціативою того чи иншого закону, можуть приймати участь у засіданнях Корп. Камери.

Таким чином поруч з парламентом ділає ще Корпоративна Камера (палата послів і палата корпорацій), яка має свій діловий і фаховий вплив на рішення і обговорювання законів. Салязар в своїй конституції дбає, щоби поставити уряд в незалежність від парламенту. Уряд складається з голови ради міністрів, який може вести справи одного або кількох міністерств і якого призначає і усуває вільно голова держави. Міністрів і секретарів теж призначає голова держави на пропозицію голови ради міністрів. Голова ради міністрів відповідає перед президентом республіки і координує та веде працю всіх міністерств, які відповідальні політично перед ним.

Уряд існує, поки має довіря президента республіки, бо він є вільний призначати і відкликати його, не питаючися нікого.

Якеб не було голосування Нац. Зборів (нпр. відмова ухвалити закон, пропонований урядом), се не дає їм права повалити уряд, як се буває у парламентарних країнах.

Уряд скріплює підпис актів президента і виробляє декрети - закони і міжнародні договори. Декрети і закони предкладаються для затвердження Нац. Зборам. Акти президента республіки і го-

лови уряду, які відносяться до збільшення видатків, або зменшення прибутків, завше мусить ствердити підписом міністр фінансів.

Рада міністрів призначає губернаторів колоній. Міністри не можуть одночасно мати другу посаду, публичну чи приватну, (таксамо, як і члени парламенту). Міністри відповідальні політично, цивільно і карно за свої акти і їх має право судити трибунал.

Акти міністрів і підсекретарів, які загрожують існуванню нації, або протизні конституції, правам горожан, внутрішньому спокою, засаді чесности в адміністрації, збереженню державного майна, — вважаються за злочини і тягнуть за собою втрату відповідного уряду і права виконувати громадські функції.

Трибунали поділяються на звичайні і спеціальні. Перші — се Вищий Суд, суди другої інстанції і суди першої інстанції. Є також міські і мирові судії. Другі — створюються лише для розгляду фіскальних, соціальних і державних злочинів.

Згідно з арт. 118 судії звичайних судів призначаються доживотно і не відповідають за свої присуди. Справи порушення конституції вирішуються лише Національними Зборами (арт. 122).

Місцеві органи самоврядування.

Вся територія (арт. 124) поділяється політично і адміністративно на „corcelhos“ які складаються з громад (freguesias) а далі групуються у округи й провінції. Органи місцевого самоврядування мають певну фінансову автономію в рамках загальнодержавної фіскальної системи. Адміністративне життя місцевих самоурядовань підлягає доглядові держави.

Кольоніальний акт є частиною

конституції і називає кольтоні невіддільною частиною нації, забезпечує права тубильців і надає кожній кольтоні свій бюджет, згідно з однаковим пляном. Салязар вважає необхідним перегляд конституції що 10 років.

Першим Національним Зборам надано характер Установчих Зборів.

Переглянувши конституцію португальської республіки, сього найвидатнішого твору Салязара, подивімся, як основні приписи цієї конституції впроваджуються у життя. Візьмім арт. 6, про обов'язки держави супроти громадян:

Згідно з § 2 держава має: „керувати всіми проявами суспільної активності населення, створюючи справедливую гармонію інтересів, маючи на увазі закони підпорядкування приватних інтересів загальним”.

Фактично з сього впливає весь корпоративний плян,⁴⁹⁾ який іде в розріз з економічним лібералізмом XIX віку. Місце т. зв. „вільної конкуренції”, що так добре скріпила юдео-масонський інтернаціональний капітал, — заступає кілька основних засад, які вказують громадянам, як вони мусять поводитися, присвячуючи себе продукції, праці або торгівлі.

Базуючися на матеріалізмі і на свободі осібника, обмеженої лише правними нормами, демо-лібералізм привів громадянство до запеклої боротьби клас: представники капіталу і представники праці стали ворогами, хоч в дійсности, працюючи в тій самій ділянці, вони малиби бути спільниками. Наслідком сього було справедливе незадоволення робітників.

⁴⁹⁾ Organização Corporativa — Pelo Dr Pedro Teotónio Pereira — Documentos políticos — SPN Lisboa. 1934.

Португальська Конституція (у 8-ім розд., арт. 29—41) цілком зриває з соціалістичними впливами і бере на себе узгодження і провід економічного життя. Приватна власність і приватний почин визнаються за найбільш корисний знаряд економічного поступу нації. Власність, капітал і праця виконують соціальну функцію в співробітництві між собою і в єдності. Страйки і льокавти заборонені, натомість лише корпорації можуть заключати спільні договори і через спеціальні суди, вирішати непорозуміння.

Визнаючи приватну власність, як розумну вимогу людської вдачі, і надаючи приватному почині першорядне значіння, держава лише у виїмкових випадках, бере на себе провадження підприємств.

Праця у всіх її формах — є обов'язком португальців. Інтелектуальний робітник і фізичний працівник є співпрацівниками підприємства разом з власником; всі вони зв'язані з долею й долею підприємства. Держава дбає, через корпоративні органи, щоби платня була задовольняюча, щоб робітники мали відпочинок і охороняє працю жінок.

В основі корпоративної організації стоять національні синдикати служачих і робітників з одного боку, і асоціації патронів (Gremios) з другого. Посереднє місце займають районні федерації синдикатів і патронів, що належать до тої самої галузі праці, а також Союзи різних фахових угруповань, які представляють спільно всі інтереси головних відділів національної активності. Нарешті, як вищі організації — Корпорації, що укладають одноцільні статuti продукції і представляють її інтереси.

У селах створено т. зв. „Народні Доми“, які охоплюють всі професії. Сі „Народні Доми“ орґа-

нізують поміч, забезпечення, опікуються старими і бідними, освітою і фізичним вихованням молоді.

Наприклад секція хліборобства і плекання худоби складається: з представників від Національної Федерації продуцентів пшениці, від продуцентів інших зернових культур, від Нац. Федерації млинарської промисловости, і представників хліборобської праці — обраних з Народних Домів; 1 представник синдикатів пекарів.

Або 16-та секція — наука, література і мистецтво — має представників: від Академії і Вищих Наукових Інститутів, від Університетів, від Академій і Мистецьких Товариств, від Нац. Синдикату Архитектів, від Нац. Синдикату Музиків.

В сей спосіб держава об'єднує окремих осіб родини і групи фахових організацій.

Держава створює і кадри для корпоративних організацій. В безпосереднім звязку з президією ради міністрів працює Підсекретаріят Корпорацій і Обезпечення, який керує цілою корпоративною акцією. Його виконавчий орган є Національний Інститут Праці і Обезпечення, який має 5 урядів: суспільна праця, служба праці і корпорацій, соціальне забезпечення, інспекція, економічні будинки і родинне життя.

З ентузіазмом, яким зумів запалити Салязар молодь, в сім уряді працюють яких 20 молодих людей, не раз навіть безплатно. Вони створили центр корпоративних наук і „Національну організацію радості в праці”.⁴⁹⁾

Корпоративна організація нації не сміє обмежувати свою мету галузю занять чисто матеріальних... Без інтен-

⁴⁹⁾ Fondation national pour la joie dans le travail — Instituée en commemoration du IX-ème anniversaire de la Revolution National — SPN — Portugal — Lisbonne.

живного руху до одуховлення людського життя і без могутнього заклику до моральних якостей, акція нової держави, певне, змогла б оновити матеріальне обличчя португальської землі, але не змогла б досягти головної перемоги: глибокого переродження нашої ментальності, посилення всіх зв'язків і почувань, що підтримують національну єдність на протязі всіх часів.

Тому

будуючи будуччину, ми повинні уважати пильно на все, що може прикрасити існування нижчих щаблів народу і на все, що може зміцнити, виховати, або розважити тіло і дух робітників. Держава будує дешеві будинки, протегує спорт і фізичну культуру. Корпоративні організації мусять допомогти в цьому державі, заохочуючи робітників вживати вільний час, щоби розвиватися фізично і підносити свій інтелектуальний рівень.

Згідно з декретом-законом „Національна організація радості у праці“ має: (арт. 4) для фізичного виховання: а) організувати вакаційні колонії, б) підтримувати прогульки, в) заохочувати і організувати спортові змагання, г) створювати курси гімнастики і фіз. виховання.

Для піднесення інтелектуального і морального рівня: а) організувати виклади, концерти, театральні вистави, кінематографи і радіові промови; б) творити народні бібліотеки; в) організувати екскурсії у музеї, історичні місця і технічні установи; г) творити курси професійної культури, музики, хори. І се жваво переводиться у життя. Згадаємо лише про колонію „Місце на сонці“ — пляжа для дітей на південь від Лісбони.

Яке важке значіння надається організації „Радості у Праці“, видно з того, що президентом цієї організації є ген. Кармона, президент республіки, а членами Салязар, Пареїра і др. видатні діячі.

Конституція проголошує (арт. 6 § 3), що держава має поліпшувати життя упосліджених долею

кляс суспільства, не допускаючи, щоби умови життя падали нижче мінімуму, гідного людського існування. Декрет з 24 XII 1935⁵⁰⁾ реалізує сю за-саду, засновуючи „Акцію зимової допомоги бідним” (CARI). Ся організація (в Лісбоні) має за мету розподіляти їжу і теплу одержу, а також помешкання в грудні, січні і лютім.

Цілий III розділ Конституції присвячений родині. Базуючися на тексті Конституції, особний декрет⁵¹⁾ покликає до життя „Охорону Родини”, що має на меті охороняти родинне життя. Дирекція сієї організації складається з голови ради міністрів, міністрів внутр. справ, освіти і справедливости, й підсекретаря Корпорацій і Соціального Обезпечення.

Сей склад показує, яке велике значіння надає охороні родини Салязар.

Сією організацією держава входить у найтіснішу співпрацю з родинами, які Салязар вважає за основну природну групу нації. Вона має поліпшувати гігієнічні умови, боротися з деґенерацією, підтримувати жінок-матерей і т. д.

Не спиняючися лише на фізичній вихові нації, уряд (Секретаріят Націон. Пропаґанди) переводить величезну акцію духового виховання народу, підтримуючи мистецтво і літературу, улаштовуючи національні масові свята, вистави і змагання. Се є т. зв. „Політика Духа” (A politica do espirito).

Окремий декрет Секретаріату Національної Пропаґанди засновує 5 літературних нагород „для розвитку виразно національних — мистецтва і літератури”.⁵²⁾

⁵⁰⁾ „Campagne d'assistance aux pauvres durant l'hiver” Decret-loi N 26.54 SPN Portugal Lisbonne.

⁵¹⁾ Defense de la Famille — Decr t loi N 25936 12 X 1935.

⁵²⁾ Antonio Ferro — „A politica do espirito e os premios literarios Discurs. 21 II 1935 SPN Lisboa.

Так у 1933—34 році були нагороджені: 1) найліпший роман 10.000 ескудо, 2) найліпший історичний твір 6.000 еск., 3) найліпша книга віршів 5.000 еск. перша нагорода і 1.000 еск. друга, 4) найліпший „есей“, опублікований у журналі — 4.000 еск., і 5) стаття чи репортаж, де португальський письменник трактує широко національну справу — 2.000 еск. Сю останню нагороду дістав Августо да Коста за твір „Portugal Vasto Imperio“⁵³, а з обсягу полімічної публіцистики Фердінанд де Пампліона за „Voronoffs da Democracia“ (Воронови Демократії).

Крім літературних нагород установлено інші для творів плястичних мистецтв. Інші нагороди призначені різьбарям, архитектам, музикам і авторам драматичних творів. Так звана „Політика Духа“ (A politica do espirito) дбає про те, щоби нести і в найширші народні маси гасла героїчно-національного мистецтва, улаштовуючи величні національні свята, що надзвичайно відповідають традиціям народу.⁵³⁾

Я вже згадував свята на честь Камоенса. Особливо пишні є „Свята Міста“ (Festas da Cidade), які тягнуться у Лісбоні майже цілий тиждень і полягають у масових виставах історичних пес під відкритим небом, історичних процесій і т. п. Підчас сих свят відбудовують цілі дільниці „Старої Лісбони“, де артисти змішуються з публікою (бо і публіка має вдягатися у відповідні історичні костюми) і несподівано розігрують то романтичну пригоду з поєдинком, то якусь давню песу.⁵⁴⁾ Так само святкують обжинки, збір винограду, улаштовуються свя-

⁵³⁾ A. Ferro — A politica do espirito e a arte moderna Portuguesa — SPN L'sboa.

⁵⁴⁾ Часопис Diário de Notícias 11 VI 1934 і ин. описи свят.

точні процесії до вже згадуваного монастиря Batalha.

Розуміється, всю організаційну і виконавчу працю в сих святах несе на собі добровільно студентська, робітнича і сільська молодь. Майже кож-де свято кінчається чарівними штучними вогнями, в яких португальці є найліпші мистці світа.

IX Заключення

Ознайомивши читача з кількох прикладів, розуміється неповних і невичерпуючих, з ідеями Салязара і їх переведенням в життя, спробую дати характеристику сього „диктатора“, чи ліпше реформатора. Ми бачимо, як сидючи в своїм скромнім кабінеті Салязар входить у всі найінтимніші прояви національного життя.

Минуло вже 10 років від його фактичного правління і на наших очах з країни, знаної своїм безладом, революційками, замахами, — з країни з втраченим кредитом і престижем, — геній Салязара створив організовану передову країну з одним з найліпших в Європі політичним устроєм: з упорядкованими фінансами, з пробудженням активним націоналізмом.

Престиж Салязара полягає в тім, що він скристалізував ряд ідей, збудував ясний і певний плян акції і за 10 років свого правління ні на крок не збочив від наміченої програми. Кожний португалець, ознайомлюючись з ідеями Салязара⁵⁵⁾ з його нечисленних промов, з його нечисленних статей, головне з його діл, — відчуває, що якраз те, що

⁵⁵⁾ Див. серію видань Secr. Prop. Nac. „O pensamento de Salazar“.

в неясній формі відчував сам, — великий державний муж, висловлює так ясно і виразно.

Кожний нарід у скрутнім стані залишає наради, колективні обговорення справ, і інстинктивно шукає одну голову, одну людину, якаб вивела націю з манівців. Сього вчить нас вже староримська мудрість, яка в час небезпеки для держави доручала всю владу одному диктаторові. Ми не бачимо в історії прикладів, щоб народ полишений сам собі, мігби відродитися і перевиховатися. Завше хтось мусить нагадати йому його славне минуле, дати мету — і то величну мету — для будучого. Факти нас вчать, що нарід можна виховати і навіть перевиховати і що се необхідна річ; бо кепсько вихований нарід може бути руїником власної нації і держави.

Сам Салаязар вважає, що його головне завдання є перевиховати португальську націю:⁵⁶⁾

Традиційні хиби, які обтяжують нас — треба вирвати з корінням з душі, з характеру португальців. Зле виховання посилює ці хиби... Ми майже не займалися фізичною істотою, сим осередком людських можностей, який може надати їм рівновагу, і позбавити її, зробити їх творчими або безплідними. Щодо волі, сього головного двигуна живої машини, то нею ми зовсім не турбувалися; а щодо інтелекту, то ми пробуємо, насилуючи пам'ять, наповнити його готовими поняттями, правдивими чи фальшивими.

Виховавча праця, яку маємо перевести особливо під сучасну хвилину національного відродження, мусить зачатися з акту віри у португальську вітчину і черпати своє натхнення в своїм націоналізмі. Треба любити, і знати Португалію, в її минулій героїчній величі, в її сучаснім з усіма матеріальни-

⁵⁶⁾ Передмова Салаязара до „Salazar le Portugal et son chef“ Antonio Ferro Paris 1934

ми і моральними можливостями, відгадувати її у будучім. Ми занадто звязані зі згадками про наших героїв. Наш збірний ідеал завше крутиться довкола минулої слави і незрівняного героїзму минулих віків.

Чи не до сьогодні культу минулої слави кликав і нас Шевченко?

І ся минула слава й велич загострює почуття національної гідності в часи упадку, коли нарід відчуває

сю завше відкриту рану — насміх з нас цілого людства, висміювання нас народами, які ні в чім не вищі за нас, завдяки нашій нездібности до правління, нашій відсталості... Але ще є досить португальців, гордих на те, що вони португальці, щоби відчуті се все, як особисту образу і в слушний час витягти з пораненої гордості — впертість, витревалість і сили, необхідні, щоби запровадити у краю порядок, добру адміністрацію — і дати нації і її політиці поводження достойне, аби знова здобути для Португалії добру славу.

Се були патріоти, у яких „закипає у серці кров“;⁵⁷⁾ які пам'ятали, що: „Не завше Ти була в оковах, Тобі вклонялися й чужі. Бо на сторожі Твого Слова, стояли луки і мечі“.⁵⁸⁾

В Португалії партії замінені особливою національною організацією, що є організмом, який об'єднує всіх тих, що мають спільні ідеї і бажання працювати разом з державою і для держави. Ся організація не має характеру партії, не залежить від держави і об'єднує людей без різниці політичного їх виховання, без різниці в вірі, з метою закріпити державний лад в ідеях націоналізму, прийнявши вільно на себе дисципліну і бажаючи прово-

⁵⁷⁾ Дараган — „Мазепа“ (Сагайдак Прага).

⁵⁸⁾ Боевір — Моїй коханій (Читач — Сучасні українські поети Чернівці 1936).

дити на практиці ідеали Салязара, який є головою цієї організації.

Ми бачили, що національна революція в Португалії вийшла з військових кол, як се було колись нпр. і за Хмельниччини.

Тому Салязар ставиться до армії з необхідною пошаною і дуже дбає за неї.

Я думаю, — каже Салязар — що країна має щодо армії борг, який тяжко сплатити. Можливо навіть, що військова верства тимчасом користується певними привілеями..., але ці привілеї добре виплачуються послугами, які вона зробила для порядку, що нині є головне для нації. Від скількох нещасть, безпорядків, зайвих видатків і скрут нас вирятувала армія? Ми мусимо цінити армію, додавати їй престижу, але — за її власною згодою — повернути її на військовий шлях, себто повернути до неї самої.⁵⁹⁾

Сю ідею, в свій час, розуміли й наші великі вожди. Згадаймо, як дбав за військо, за козаків Богдан, Мазепа, які привілеї надавали вони козацькому станові.

Так, не головуючи на бенкетах, чи урочистостях, не парадуючи на святах і приняттях, озброєний лише безмежною любов'ю до батьківщини, бувший професор коїмбурського університету, Салязар оточив себе відданими і чесними співробітниками, молодими, здоровими силами, і зреформував фізичне, душевне й духовне життя свого краю. Величезний успіх, досягнений за 10 років, не зменшив його скромності, не приспав його працездатності.

В своїй промові в десятилітні роковини національної революції,⁶⁰⁾ роблячи підсумки доби від-

⁵⁹⁾ A. Ferro — „Salazar..“ Paris 1934.

⁶⁰⁾ „Ano X“ O pensamento de Salazar — Discursos pronunciados em Braga e em Lisboa a 26 e 28 de Maio 1936 SPN Lisboa.

будови, згадуючи перейдений шлях і всіх тих, що вклали свою працю у національне відродження, він кидає слова, що так вражають на тлі негативізму нашого віку:

Ми не заперечуємо Бога і чесноти; не заперечуємо вітчизни та її історії; не заперечуємо засади авторитарности; не заперечуємо родини й її моралі; не заперечуємо слави, праці та її обов'язків.

Обґрунтовуючи свої гасла, він скінчив свою промову окликом на честь армії, яка почала і допровадила до кінця національну революцію.

Розглянувши період відбудови, Салязар намічає новий період — великості (*Era de engrandecimento*), стверджуючи,

що певне не може бути ні одного португальця-патріота, якийби почував себе байдужим до якогось то не було діла, що побільшує великість і славу вітчизни; що, натомість, звеличування особистого діла — є марнуванням часу.

Якеж відношення народу до свого реформатора, що базує відродження країни на основах авторитарности, корпораціях і конституції, опертої на моралі і праві? Який у наш „безбожний вік“ наслідуються казати, що питання про Бога навіть не може дискутуватися і що обмежує державу моральними приписами, підкреслюючи конечність „політики правди, політики жертвенности, — національної політики“?⁶¹⁾

Ім'я Салязара є дороге португальцям, і то навіть заокеанським. Антоніо Ферро⁶²⁾ описує, як підчас його побачення з кардиналом у Ріо-де-Жа-

⁶¹⁾ „Politica de verdade, Politica de sacrificio, Política Nacional“ Discurso de agradecimento as camaras Municipais 21 X 1929 O pensamento de Salazar SPN Lisboa.

⁶²⁾ A. Ferro — „A fé e o imperio“ (Віра і Імперією) discurso pronunciado ua Sociedade de Geographia em 19 I 1935 SPN Lisboa.

нейро, до кардинала з'явився один робітник і просив виконати його прохання.

Кажі, що є, — сказав кардинал. — О, сіньор, чи можу я передати мій привіт (в тексті — „мої обійми“) сіньорові докторові Салязарові. Бо від часу, як ся людина править нашою земелькою (terinha) люди і тут легше дихають.

Простому люду не ходить про режім; народові треба, щоб ним добре управляли. А добрий лад Салязар безперечно дав Португалії. Звичайно, є й незадоволені. Се знає й Салязар, і він знає, що „кляса незадоволених була завше численною у Португалії і ніякий уряд не зможе її зовсім знищити“.

Зрештою, у поборюванні незадоволених Салязар таксамо надає головну вагу перевихованню, розуміючи одначе дуже добре і труднощі цієї праці:

Є хиби природні, які можна поборювати, але ніколи не можна виврати насильством; се хиби, по яким ми завше одріжнимо славянина від англійсаксонця чи романця; є також хиби прищеплені, придбані пороки, а особливо хиби виховання, ментальности. Отже в той час, як з першими тяжко вести боротьбу, бо вони завше тріумфують, то другі — можна одріжнити, вишукати і зовсім не є химерою — їх зовсім усунути.

Слова дуже цікаві і для нас. Маємо й ми свої хиби природні й інші, придбані через довге життя „неісторичної нації“. Тому формуючи й виховуючи нашу духову еліту, слід викорінювати в ній у першу чергу ті хиби, що не є в тілі і крові українців, а ті, що ми переняли від чужих народів.

У всій діяльності Салязара ми бачимо сю головну тенденцію: викоринити хиби, придбані головню за останні два століття і покликати до життя чесноти, які посідав португальський нарід у блискучі періоди своєї історії.

Чи се вдасться йому?

Покищо ми помічаємо разячу зміну у всіх діяннях (фізичних, душевних і духових) португальського життя. А чи він виконає своє реформаторське завдання на сто відсотків, покаже будучина.

ПЛЯТОН

ЯК ПАДАЄ ДЕМОКРАТІЯ

(діяльог)

На мою думку, демократія запановує тоді, коли бідні, віднісши перемогу над багатими, витереблять одних, прогонять других, а з рештою олігархів діляться адміністрацією держави і урядами.

Так запановує демократія, чи завдяки силі меча, чи завдяки капітуляції противної партії. Якіж є звичаї й устрій нового уряду?... Насамперед всі в такій державі є — вільні. Повітря, яким тут дихають, насичене всякою свободою, ніхто не в'яжеться нічим, кожному вільно робити що йому подобається.

— Так кажуть.

— Але ясно, що всюди, де панує демократія, кождий громадянин прямує найвигідніше влаштувати своє приватне життя?

— Очевидно!

— На перший погляд, такі умовини — прекрасні і дуже вигідні, — коли тебе не змушують прийняти те або друге адміністративне становище, хочби ти до того й не знати як надавався; коли ти не мусиш коритися якомусь розпорядкові, як тобі се не подобається; не йти на війну, коли інші йдуть; коли ніхто тебе не змушує жити в злагоді в той час, як інші живуть в ній; коли ти можеш — всупереч закону — який тобі забороняє бути урядовцем або судією, — стати ними, як лиш тобі того забагнеться.

— Так здається з першого погляду.

— І далше, чи не є прекрасна та поблажливість, з якою трактує демократія деяких засуджених? Чи ти не

бачив в деяких подібних державах, як люди засуджені на смерть або вигнання, — залишаються в країні, отверто по-газуючись серед юрби? Чи не бачив, як такий собі засудженець тиняється скрізь, наче якийсь герой, неначе ніхто не міг його побачити?

— Не одного такого бачив вже я.

— І ся поблажливість влади! Ніякої дрібязковости в трактуванні засад, які ми — наївні — шануємо. О, з якою великодушною виrozumілістю топчеться ногами сі засади, не питаючися ні про виховання, ні про освіту того, хто хоче втручатися в державні справи, приймаючи з отвертими раменами всякого, хто лиш патякає про свою любов до народу!

— Направду, завелика великодушність.

— Такі є — разом з іншими — користи демократії. Се, як бачиш, чарівний державний устрій, де ніхто не при-казує, де зрівнане все — рівне і нерівне... А тепер, що приводить до руїни демократичну державу? Чи не та неситість і зажерливість, з якою демократи жадають того, що їх держава уважає за найбільше добро?

— Щож се є, те добро?

— Свобода! В демократичній державі, кождий вам скаже, що свобода — се найцінніше з усіх благ.

— Дуже часто таке можна чути.

— Отже про се я хочу говорити: Чи любов до свободи, допроваджена до крайности, коли люди виявляють повну байдужість до всього иншого, крім свободи, — чи вона не підміновує поволі такий устрій?

— Яким чином?

— Коли демократична країна, розіджена спрагою свободи, має за провідників кепських підчасих, які наточують їй не розводнюючи, і як найбільше, вина свободи, аж вона плянє від того, тоді — якщо володарі перестають бути повільними і не дають народові стільки свободи, скільки він жадає, — тоді він заразке картає їх як зрадників і сторонників олігархії.

— Налевно!

— Тих, які ще прислухаються до упімнень влади, народ лає і кляне як рабів і нікчем. Він хвалить і шанує лише тих правителів, які уподібнюються до тих, що ними правлять, а сих останніх — коли вони прибирають міну правителів. Чи в такій державі слово „свобода” не буде цінитися понад все?

— Якжеж инакше?

— І чи дивно, що та свобода вдирається тоді і в приватні хати, кажучи навіть худобі — зривати припони? Навіть худоба живе тоді свободніше, ніж деінде, а шкапи й осли привчаються свободно лазити всюди, загорожуючи дорогу кожному, хто сам не збочить. Повна свобода!

— Буває й таке.

— А коли то все візьмеш під увагу, то побачиш, якою вражливою стає тоді душа громадянина, яка — при найменшій принуці — вибухає і не хоче зносити ніякого примусу? Доходить до того, що такі люди перестають звертати якубудь увагу на закони, писані чи неписані, не визнаючи ніякого пана над собою. Та сама хвороба, яка є властива олігархії, і руйнує її, шириться і в демократії, але тут — де нема ні для кого ніякого стриму — в далеко грізнішим обсягу... Я думаю при тім про голоту дармоїдів і марнотратів, жебраків і злочинців. Мужеська їх частина — простує на чолі, бабська — йде за ними — трутні з жалом і без нього.

— Добре сказав!

— Вони підмінують всяку державу, в якій загніздяться... Поділім демократичну державу на три частини, як воно й дійсно є. Перша — се власне оті трутні, які — завдяки повній свободі — в демократії паношаться ще більше.

— Чому?

— Тому, що в олігархії вони не мають значіння і їх викидають з державних урядів, отже вони не мають там такої сили. Але в демократії — вони ведуть за собою всіх.

— Мабуть що так.

— Друга частина людности — се та, що бокує від юрби.

— Щож се за одні?

— Се ті, що збирають багатства. З них власне — га-

даю — витягають ті трутні свій мед — найбільше і найлегше.

— Певно...

— Третя частина — се народ, се всі ті, що працюють, не займаються політикою і майже нічого не посідають. В демократії — ся класа найчисленніша і найсильніша — коли збереться у купу... Вони лиш тоді можуть скоштувати меду, коли їх провідники обрабують богатих, частину здобичи розділять між народом, затримавши собі львину пайку. Але тоді обрабовані звертаються до народу, ставлять опір, і стараються, о скільки се йде, боронити своє.

— Я гадаю.

— Але зі сторони противників, стрічаються вони з закидом, що вони прагнуть зашморгнути петлю на шиї народу та що вони олігархи.

— Певно...

— Колиж нападени побачуть, що народ, не з власної волі, але з нерозуму і підюджений махінаціями брехунів, готов ужити супроти них насильства, тоді вони на правду стають олігархами... Тоді наступають переслідування, процеси, боротьба партій.

— Слушно.

— Ну, а в таких випадках, чи не є нормально і зрозуміло, що народ вибирає одного своїм провідником, якому поручає боронити свої інтереси, намагаючись зробити його сильним і потужним?

— Ясно, що так!

Résumé

En se servant des matériaux aimablement fournis par le Sekretariat de la Propagande National du Portugal (voir littérature consultée), l'auteur essaye de donner aux lecteurs ukrainiens quelques notions sur le Portugal, en recherchant surtout les traits analogues entre ce pays d'extrême Occident et l'Ukraine — dernier avantposte de la culture Méditerranéenne en Europe Orientale. En décrivant la culture portugaise, l'auteur trouve des points qui se touchent: Ba alha — monument de gloire en Portugal et St Sophie de Kiev, Camoens — poète et prophète Portugais et Chevichenco — apôtre de la renaissance ukrainienne.

En étudiant les causes de la décadence Portugaise en XIX siècle, l'auteur se rend compte, que les mêmes idées démocratiques et surtout l'abstraction du passé glorieux ont causé en grande partie la défaite de l'Ukraine en 1917-1920. Décrivant les grandes réformes de Salazar, l'auteur tâche de souligner celles, qui sont surtout instructives pour ses compatriotes. Enfin, passant dans les idées larges et la philosophie profonde du Réformateur Portugais, l'auteur extrait des pensées qui peuvent être d'une grande utilité pour la rééducation d'âme et de l'esprit des Ukrainiens.

Література

- 1 Antonio Ferro — „Salazar, le Portugal et son chef“
Paris 1934
- 2 „ — — — „A Fe e o imperio“ Ed. Sekretaria-
do da propagando nacional Lis-
boa 1935
- 3 „ — — — „A politica do Espirito e a Arte
moderna Portuguesa“ Secr. Prop.
Nac. Lisboa 1935
- 4 „ — — — „A politica do Espirito e os pre-
mios literários“ — Secr. Prop. Nac.
— Lisboa 1935
- 5 Maurice Lewandowski — „M. Oliveira Salazar — Ma-
ître de l'Heure au Portugal“ —
Secr. Prop. Nat. (article paru dans
la Revue des deux Mondes (Juin
1934)

- 6 Visconde Alcobaça — „What Portugal owes to Dr. Salazar“ (A debit of gratitude) Lisbon 1935
- 7 Gonzague de Reynold — „Portugal“ — Paris 1936
- 8 Paul Lavagne — „La renaissance financière et économique du Portugal“ Secr. Prop. Nat. Lissabon
- 9 Dr Manuel Rodrigues — (Justizminister) — „Der Neue Staat und seine Taten“ Sec. Prop. Nat. 1934 Lissabonne
- 10 Tomaz Wylie Fernandes — „Professor Oliviera Salazar's rekord“ Sec. Prop. Nac. Lisbon 1936
- 11 Dr. José Cabral — „Société des secrets“ Lisboa 1935
- 12 Vasco de Carvalho — „La domination Portugaise au Maroc 1415-1769“ — Sec. Prop. Nac. Lisboa
- 3 Salazar — „Ano X“ — discurso pronunciados em Braga e em Lisboa 26 e 28 de Maio de 1936“ Secr. Prop. Nac. — O pensamento de Salazar
- 14 „ „ „Politica de verdade, Politica de sacrificio, Politica Nacional“ — Discurso de agradecimento as camaras municipais 1929 Secr Prop. Nac — O pensamento de Salazar
- 15 „ „ „A eleição do chefe do Estado“ — Discurso pronunciado pelo Secr. Presidente do coselho em 10 Fevereiro de 1935 — Secr Prop. Nac. — O pensamento de Salazar
- 16 * * * „Decalogo do Estado Novo“ — Sec. Prop. Nac.
- 17 * * * „Ano nono da revolução nacional“ Sec. Prop. Nac.
- 18 * * * „Principes et institutions de l'état nouveau Portugal“ Secr. Prop. Nat. — Lisbonne
- 19 * * * „Le Relèvement économique au Portugal“ Secr. Prop. Nac. Lisbonne 1936
- 20 * * * „Comment visiter le Portugal“ Casa de Portugal Paris 1934
- 21 * * * „Programa das Festas da Cidade“ — Lisboa 1935

- 22 * * * „Constitution Politique de la Republique Portugaise“ (approuvée par le Plebscite National du 19 Mars 1934. Secr Prop. Nac. Lisboa.
- 23 * * * „Statut du Travail National dans la Republique Portugaise“ Secr. Prop. Nat. Lisboa
- 24 Dr. Pedro Teotónio Pereira — Sub-Secretário do Esta do das Corporações e Previdência Social — „Organizaçao Corporativa“ — Sec Prop. Nac. Lisboa
- 25 * * * „L'empire Colonial Portugais“ Sec. Prop. Nac.
- 26 * * * „Portugal“ — Defense de la Famille — Decret-lo № 25.936 Secr. Prop. Nac (Litogr.)
- 27 * * * „Portugal“ — Campagne d'assistance aux pauvres durant l'hiver — Decret-loi № 26.154 Sec. Prop. Nac. (Litogr.)
- 28 * * * „Portugal“ — Fondation National pour la joie dans le travail — Secr. Prop. Nat.
- 29 * * * „Portugal“ — Chambre Corporative — Decret-loi № 24.683 Secr. Prop. Nat
- 30 * * * „Portugal“ — Salazar — Notes biographiques Secr. Prop. Nat.
- 31 Газети: „Osecu'io“ — „Diario de Noticias“.

З М І С Т:

	стор.
Д. Д.: Приклад чужинців	3
Др. Ю. Русов: Салязар — реформатор Португалії	7
Плятон: Як падає демократія	73

Книгозбірня Вістника

ч. 1	<i>М. Островерха:</i>	МУСОЛІНІ	ц. зл. 1
ч. 2	<i>М. Макішевель:</i>	ВОЛОДАР	ц. зл. 2
ч. 3	<i>М. Антонович:</i>	ГЕРРЕС	ц. зл. 1
ч. 4	<i>Р. Бидик:</i>	А. ГІТЛЕР	ц. зл. 1
ч. 5	<i>Д. Варнак:</i>	КАРДИНАЛ МЕРСІВ	ц. зл. 1
ч. 6	<i>Д. Мосендз:</i>	ШТАЙН	ц. зл. 1 ⁵⁰
ч. 7	<i>Д. Варнак:</i>	О'КОННЕЛЬ	ц. зл. 1
ч. 8	<i>В. Темляк:</i>	ВОГНИСТИЙ ХРЕСТ	ц. зл. 1 ⁵⁰
ч. 9	<i>Д. Донцов:</i>	ПАТРІОТИЗМ	ц. зл. 1
ч. 10	<i>Д. Варнак:</i>	ТАЄМНИЦЯ ОРГАНІЗАЦІЇ	ц. зл. 1 ⁵⁰
ч. 11	<i>Д. Донцов:</i>	ДУРМАН СОЦІЯЛІЗМУ	ц. зл. 1 ⁵⁰
ч. 12	<i>М. Антонович:</i>	МАРШАЛ ВПЕРЕД	ц. зл. 1 ⁵⁰
ч. 13	<i>В. Темляк:</i>	ЗАВДАННЯ НОВОГО ПОКОЛІННЯ	ц. зл. 1
ч. 14	<i>Р. Керч:</i>	ФРАНКО — ВОЖД ЕСПАНЦІВ	ц. зл. 1 ⁵⁰
ч. 15	<i>Богдан Горювич:</i>	НАЦІОНАЛІЗМ В БЕЛЬГІЇ	ц. зл. 1 ⁵⁰
ч. 16	<i>Ю. Тютюнник:</i>	РЕВОЛЮЦІЙНА СТИХІЯ	ц. зл. 1 ⁵⁰
ч. 17	<i>Д. Донцов:</i>	ДЕ ШУКАТИ НАШИХ ІСТОРИЧНИХ ТРАДИЦІЙ	ц. зл. 1 ⁵⁰
ч. 18	<i>М. Андрусак:</i>	МАЗЕПА І ПРАВОБЕР	ц. зл. 2
ч. 19.	<i>Д. Донцов:</i>	ПАРТІЯ ЧИ ОРДЕН	ц. зл. 1

2,40 (1986)

Ціна 1- — 2л.

Р 1 4972

131/4(20)
7552

КВАРТАЛЬНИК ВІСТНИКА

МІСЯЧНИКА ЛІТЕРАТУРИ, МИСТЕЦ-
ТВА, НАУКИ Й ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ

Д. Д: ЧУЖІ ПРИКЛАДИ
Ю. РУСОВ
САЛЯЗАР
ПЛЯТОН: ДЕМОКРАТІЯ

Wydawca: Olga Baczyńska, Lwów, Czarnieckiego 26
Видавець: Ольга Бачинська, Львів, Чарнецького 26.

Druk. St. Inst. w ar. Iw. Tyktora, Lwów, Błacharska 8.

Друк. Ставр. Інст. в ар. І. Тиктора, Львів, Бляхарська 9.

ЛВВІВ

1938

Ч. 4